DE VEERMAN

The ferryman . Der Fährmann . Færgemanden

Tijdschrift voor West- en Noord-Europese literatuur en kunst

Februari 2022

Nummer 3

Liliane Debrouwer, ***Bij de houtskoolbranders*** **(aquatint 2021).**

Alle nummers van *De veerman* kunnen online worden gelezen door bemiddeling van de Hendrik Conscience Erfgoedbibliotheek. Het volstaat om op de volgende link te klikken:

https://anet.be/record/lvdopac/c:lvd:15187638/N

Contact met *De veerman*: romain.vandemaele@gmail.com

Literaire bijdragen (gesteld in de officiële spelling) en visuele kunst mogen worden aangeboden op het vermelde contactadres als Word-bestand (teksten) of jpeg-bestand (visuele kunst). Literaire bijdragen zijn gesteld in Times New Roman lettergrootte 12, zonder opmaak en met een regelafstand van 1,15.

In dit nummer vindt u helaas geen digitale tentoonstelling. Er werd aan een aantal beeldende kunstenaars voorgesteld om hun werk te presenteren in het derde nummer van *De veerman*, maar ze hadden het kennelijk te druk om te antwoorden, laat staan om werk fotografisch te bewaren voor nu en straks.

Tenzij anders vermeld, werden de teksten vertaald door Romain John van de Maele.

***De Veerman* februari 2022, nr. 3**

Inhoud

2 . **Liliane Debrouwer**, *Bij de houtskoolbranders* (aquatint)
4 . **Gustaf Munch-Petersen**, *det suser i skoven, het ruist in het bos*
6 . **Paul van Ostaijen**, *Asta Nielsen*
12 . **Germain Droogenbroodt**, *De jager van het woord, Adelaar, The word hunter, Adler*
14 . **Willem M. Roggeman**, *Lichaamstaal, Kroppsspråk*
15 . **Catharina Boer**, *Het slijten – portret van Catharina Boer* door Marianne Schellekens
17 . **Romain John van de Maele**, *Satans også!, A sweet sin, Stilleven met uitgedoofde pijp, Burcht Vlaanderen, Die Toten fahren schnell*
19 . **Car Flanders**, *Mijn eenzaamheid, Min ensomhed, Mijn tocht, Min vandring, Gisteren, I går, Horror vacui, Ik ben de glibberige kinkhoorn, Jeg er søsneglens glatte skal*
22 . **Morten Nielsen**, *Gensyn, Weerzien, Jeg ser nu i Nat -, Ik zie deze nacht - , Hundrede Kilometer, Honderd kilometer, Mededeling over een nederlaag*
28 . **Gerard Schram**, *illusieloos (waarnemingen van een pessimist)*
29 . **Hendrik Carette**, *Ik droomde dat ik zeer groot was, I dreamed that I was very tall, Kleine Etude in M groot, Bezoek aan de Berghof in Berchtesgaden, Besuch am Berfhof, Berchtesgaden, Het gelukkige lezen*
33 . **Liliane Debrouwer**, *Stilleven aan het venster* (monotype 2021)
34 . **Cor Gout**, *Kristien De Wolf: De regensoldaten, een boek dat ik meemaakte*
38 . **Francis de Preter**, *Oorlog (Antwerpen 1940 – Kapellenbos 1945), en vertaling van zes gedichten*
46 . **Melissa Murray**, *Metamorphosis, Metamorfose, My left shoulder is singing, Mijn linker schouder zingt, Een eenzame giraf, De selkie*
57 . **Liliane Debrouwer**, *In de schapenweide* (houtsnede)
58 . **Richard Foqué**, Zes gedichten uit *Hier staan wij*, gevolgd door een vertaling in het Duits
63 . **Romain John van de Maele**, *Een prototype van de nieuw-realistische poëzie in Vlaanderen: 'In de rue du luxembourg' van Marcel Wauters*
69 . **Karin Boye**, *Via media, Bed om ett, Vraag om één ding, Nya vägar, Nieuwe wegen, Jag vill gärna, Ik wil graag*
73 . **Hendrik Marsman**, *Berlijn, Stralsund, Berlin, Stralsund. Hiddensoe, Potsdam*
76 . **Hans Lodeizen**, *Allemaal steden, Nothing but towns*
77 **. Liliane Debrouwer**, *Wachtend op de avond* (droge naald 2021), *Avond aan het strand* (linosnede 2021)
78 . **Thierry Deleu**, *Bovenaan links, Het regent*
79 . *Alexandra Bernhardt op zoek naar de fundamenten van het Avondland*

Gustaf Munch-Petersen

det suser i skoven
(til Edith Södergran)

en draabe i skoven vil forme alt i sit billed –
en draabe i skoven
fandt sig selv sandere end alt –

skovens draabe greb lyren
større end verden –:
dette ene er en skæbne
at finde sig selv skønnest
sandest
renest –

alt vil jeg forme i mit billed –
alt skal
være det herligste af alt –
højere, højere hænger lyren
større end verden –
skælv, o verden for din skæbne –
skælv, o verden –
skabelsen kommer –
en draabe i skoven blev sandere end alt –

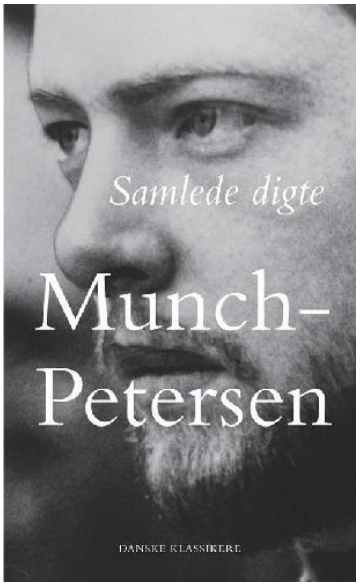

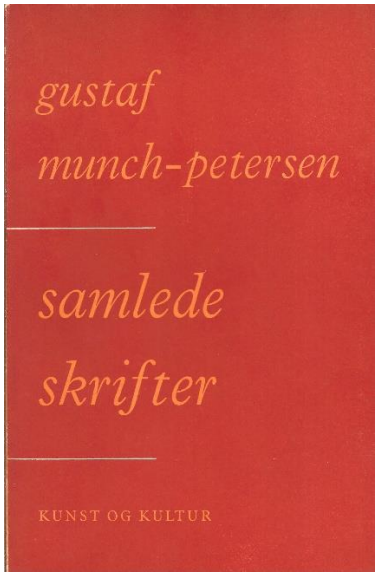

het ruist in het bos
(voor Edith Södergran)

een druppel in het bos wil alles naar zijn beeld vormen –
een druppel in het bos
vond zichzelf veel waarachtiger dan al het andere

de druppel van het bos greep de lier
groter dan de wereld –:
dat ene is een lot
zichzelf het mooist vinden
het meest waarachtig
het zuiverst –

alles wil ik naar mijn beeld vormen –
alles moet
het heerlijkste van alles zijn –
hoger, hoger hangt de lier
groter dan de wereld –
beef dan wereld voor je lot –
beef dan wereld –
de schepping komt –
een druppel in het bos werd veel waarachtiger dan al het andere –

Originele tekst in: ***Samlede skrifter I***, København: Kunst og Kultur, 1959, 217-218.

Paul van Ostaijen

Til Paul Joostens

ASTA NIELSEN

ASTA

astra

stjern

dronning Vor Fru

Vor Frue af Danmark

vi bærer dig under baldakiner

bred HOSTIE

Du

Trætte menneskers største trøst

officielle meddelelser Paris London Berlin Petrograd Rom

dag efter dag

paternoster af meddelelser

litani af døende cigaretter

som om lyset blev mørket

Lyn

I Hovedrollen ASta NIElsen

Børsens dronning Eskimokvinde Carmen first Class DØDEN i Sevilla

jeg ser endnu hvordan du vugger i hofterne

skøn sammen med at apparatet flyttes

og din mund

og dine tænder bider i den slappe blomst

uforgribeligt er

at dine hænder

falder

og

hvordan du kommer

vous *Voilà!*

A S T A

N I E L S E N

ASTA

astra

happy humanity

Félicitée

Poupée

ma bien-aimée

Du har en måde at optræde med

og væk

hOP!

operatørens hurtighed udklasset

og lærredet altid i ligevægt

når *du* optræder

immanent KINEMATOGRAFIBALANCE

derfor skal hans bøn

DE

ASTA

ren kino-ligevægt

bed for os

stakkels tilskuere

renfærdigt fald af slappe hænder

bed for os trætte mennesker

befriende latter af Sebastohoren

bed for vore visnede lænder

læbernes smil i irisapero

bed for os mænd uden vederkvægelse

ASTA mere end alle stjerne tilsammen

bed for os som kan klare sig uden stjerner

asta mere end solen

siden elektricitetens opfindelse

ASTA mere end månen

siden elskerpar kun kan være sande PANOPTICUM

KINEMA

sensa

FILM

asta bed for os

uden måne og uden stjerner

men ikke uden kino slappe hænder og apero

asta befri os fra uheldet

tilbageslag ved hesteracer

asta fri os for sentimentaliteten

men giv os Objektiviteten af dine fødders balancering

ASTA befri os

fra gasblusset i elektricitetens

epoke

ASTA kan du bære dig ad artigt for vores skyld

og

forblive endnu langt på kinoens lærred

fortsætte med at lege med dine fødder

men ikke holde **os** for nar

DE vi

ma

PROFundis cla

det er ingen fantasi

DU tjener os til næring

mere end Schopenhauer Bergson og Landmandsorganisationen

Asta store passive **Asta**

uden blødhed

simpel

m e d

A S

a s t r a

vugge på en æselryg

apéro på sébasto

dit brede ansigt

din brede mund

fladeste kirsebær af objektiv sanselighed

blodigt ar horisontalt i dit ansigt

thi du er virkelig godt sminket

je tape -à-l'oeil

ingenting klæder dig bedre end tap-à-l'oeil

hvid ræve så ordinær som vanlig

Sort og hvid kjole *retroussée*

KONTRASTER

AStA du

et levende billedes kamp vi

vil han rejse sig

vil han forgå

to boksere slår sig ind i hver af os

bokseren som repræsenterer **A**

og bokseren som kæmper for **Z**

og slutteligt sejrer altid den mægtige knockout

Z'et sluttet la débacle

Asta vi bokser for dig

blod drypper fra vore ansigter

det rækker ikke som offer

drik

vort

blod

apéro

på

sébasto

Du er en god kvinde

Z

A

til en ringe pris

er du enhver for så vidt der findes individuel fantasi

det kalder jeg videnskabens fremskridt

mangfoldiggørelsen af kvinden

PAUL JOOSTENS

Vi kaffe og cigaret

og for vore penge har vi endnu

den rystende slinger af Astas ben

rigolo

aspéro

sébasto

ASTA kan alt

Se

hola

nat

blå

der er ASTA vor ASTA vor ASTA ASTRA vor asta astra nielsen

souris d'hôtel

elle s'approche sans méfiance

et tout à coup elle s'élance

lidt anderledes

mere fantasi

børsens dronning med

pludselig kærlighed tl en artist

bliver hun spansk

sådan et stort harem i den ene ASTA

ikke Paul J?

ja Paul v O

hun er så meget uendelig meget

hun er den mangfoldige ene

og den ene mangfoldige

ASTRA NIELSEN

h i p

t i p

t o p

h i p

t i

hun er den fortræffelige gnostiker

hun er

ASTA

astra

Voilà

hip

tip

top

Så sidder vi fordrukne i billeder

af det

guddommelige spil af den vuggende bølge

og lægger næppe mærke til krigsrapporter

Berlin Paris London Petrograd

Apéro

Sébasto

Weib

Liszt

Asta Nielsen og Liszt

(Uit: *Verzameld Werk / Poëzie*. Amsterdam: Bert Bakker.)

Germain Droogenbroodt

De jager van het woord

De ochtend blaast een rode gloed
in het wijkende grauw van de nacht

de dag ontwaakt met vogelzang
en de groene ontsluiering der bergen
aan gene zijde van het meer

behoedzaam zet een visser zijn vangnet
in het gerimpel van het water uit en hoopt

zoals ook de jager van het woord
zijn vangijzers heeft uitgezet en hoopt
op de komst van het gedicht

The word hunter

Dawn blows a red glow
into the receding grey night

the day is waking up to birdsong
and the green unveiling of the mountains
on the other side of the lake

a fisherman puts his net cautiously
in the rippling water and hopes

like the word hunter,
who has placed his traps, looks forward
to the arrival of a poem

Adelaar

Rakelings
de hemel tergend
de vlucht van de adelaar

roekeloos was hij steeds
een striem in het blauwe luchtgewelf

onderkomen zoekend
voor de onrust van het woord.

Adler

Ganze nahe
den Himmel provozierend
der Flug des Adlers

rücksichtslos war er immer
ein Streifen im blauen Himmelsgewölbe

auf der Suche nach einem Unterkommen
für die Unruhe des Wortes.

(Uit: *De efemere bloem van de tijd*, Point, 2016)

Willem M. Roggeman

Lichaamstaal **voor Louise D.**

Ik teken een stoel
en je gaat erop zitten.

Ik noem de naam van de zon
en je knippert met de ogen.

Ik droom van een tafel
en je schuift bij om te eten.

Ik zeg het woord water
en je spoelt er je mond mee.

Ik bedenk iets over liefde
en je glimlacht naar mij.

Ik wijs naar een onbeslapen bed
en je onderdrukt een geeuw.

Ik roep iets naar de hemel
en je ontplooit je vleugels.

Ik neem een foto van je
en je ogen houden de tijd vast.

Ik sluip naar je slapend lichaam
en raak gevangen in je ademhaling.

Ik lees een boek en op elke bladzijde
vormen de letters telkens weer jouw naam.

Ik vertel de dag luidop over jou
en jij verdwijnt stil in de nacht.

Ik verstop je in een donker landschap
en je wordt een rivier van licht.

Ik kijk op naar de maan
en zij heeft jouw gezicht.

Kroppsspråk **til Louise D.**

Jeg tegner en stol
og du setter deg på den.

Jeg sier solens navn
og du blunker.

Jeg drommer om et bord,
og du setter deg ned for å spise.

Jeg sier ordet vann
og du skyller din munn med det.

Jeg kommer på noe om kjaerlighet
og du smiler til meg.

Jeg peker på en tom seng,
og du undertrykker et gjesp.

Jeg roper noe til himmelen
og du sprer vingene dine.

Jeg tar et bilde av deg
og øynene dine holder tiden fast.

Jeg sniker meg mot din sovende kropp
og blir fanget i din pust.

Jeg leser en bok
og pa hver side former bokstavene ditt navn.

Jeg snakker høyt om deg til dagen,
og du forsvinner stille i natten.

Jeg gjemmer deg i et morkt landskap
og du blir en elv av lys.

Jeg ser opp på månen
og den har ditt ansikt.

Vertaling Heidi Bern, Noorwegen

Catharina Boer

Het slijten

Van verdriet misschien
-ofschoon dat meestal niet-
meer gewone dingen slijten.

Zoals een kledingstuk,
een schoen, mat, stoep
of de rug van een oud boek.

Maar ook mijn tijd slijt eens
tot stede waarin niemand woont
meer dan herinnering: dode schelpen,
bewaard uit zich herhalende zee.

Red me dan van het verslijten,
in woord en beelden wil ik blijven,
ontmoet me eens in mijn zinnen.

Alsof ik nog fluister in de wind,
je omarm in slaande regen
dan, bij jou, steeds dichter
blijf ik.

Catharina Boer geschilderd door Marianne Schellekens

Romain John van de Maele

Satans også!

Som barn drømte jeg
om en gård med små værelser,
helst i en lille landsby.

Et hus til at være ordsmed i.
En gård hvor jeg kunne glemme
og smede en ny verden,
ordenes verden,
ordenes fagre verden.

Men ord er rusmidler,
sagde jordemoderen.

Og så opdagede jeg den lille gård
ved trekanten. Den måtte være
fra Grundtvigs tid, eller ældre.
Med stråtag endda.

Jeg drak en halv flaske akvavit,
da jeg hørte, at det var en præstegård.
Satans også!

A sweet sin

That sweet sin of yours
makes me speechless,
more than I will admit.
As long as it lasts
I will be softly yours,
and fear the erupting word
that will curse both you
and me alike of course.
Do you fear that morning?
I will be crushed by remorse.

Stilleven met uitgedoofde pijp

Een stilleven dat uit de stilte barst
en de tafel doet vibreren van leven,
zo zijn de kleuren en vormen
een inleiding tot dromen van meer
en minder, want wat lokkend
de ogen prikkelt, is een wandeling
in het niets, dat heel veel belooft
en verdoken leven genomen heeft
om zelf naar hoger leven
te fladderen, weg van de uitgedoofde pijp,
die er zomaar bij ligt, zonder nut
voor de vogel die op zijn rug afwacht.
Welke aartsengel zal hem leiden,
en wie zal het ei uitbroeden dat
al aan de klim begonnen is?

Burcht Vlaanderen

Zo lang de leeuw kan klauwen,
verrijzen grauwe luchtkastelen,
en zullen de klerken vertrouwen
op burchten met overbodige kantelen.

Laat ons met één tik van een keu
de verdwaasde trots van tafel spelen.
Ik roep: '*Voor geen chanterik peu*'
en op 11 juli zing ik '*We shall overcome*.'
Ik vervoeg de alternatieve meerderheden
en trek de angel uit de gekrulde leeuwentong.

.

Die Toten fahren schnell

Die Toten fahren schnell,
ihre Stimmen klingen grell.
Am Ufer sagt keine Seele ein Wort,
die Toten verlangen nach
einem besseren Ort.]

Ihre Namen werden bald vergessen sein
und niemand wird sich erinnern an frühere Leben.
Die Toten nehmen die Stille in Kauf
und fahren schnell - ohne Furcht und Beben.

Car Flanders

Mijn eenzaamheid	*Min ensomhed*
speelt kaart	*spiller kort*
met de gescheurde vlammen	*med de revne flammer*
van de open haard –	*i det åbne ildsted –*
ik dronk vandaag	*jeg drak i dag*
twee kopjes koffie	*to kopper kaffe*
omdat het zondag was –	*fordi det var søndag –*
de klok	*klokken*
slaat negen gaten	*slår ni huller*
in de sluier	*i tidens*
van de tijd –	*slør –*
ik trek een laatste keer	*jeg tager til mig for sidste gang*
mijn stompje sigaret tot as	*af cigaretstumpen som forvandles til aske*
en smaak de zure leegte	*og jeg smager min ungdoms*
van mijn jeugd	*sure tomhed*

Mijn tocht	*Min vandring*
is een eentonig lied	*er en monoton sang.*
Ik zocht de liefde	*Jeg søgte kærligheden*
tussen schemerende boeken	*mellem glimrende bøger,*
maar de waarheid	*men sandheden*
vond ik niet –	*har jeg ikke fundet –*
nu strompelt	*nu snubler*
mijn geknakte wil	*min revne vilje*
tussen de lakens	*mellem vinterens*
van de winter.	*lagner.*
Hamlet zoekt de noorderzon.	*Hamlet søger nordens sol.*

(Uit: *Mist in de keel*, 1970)

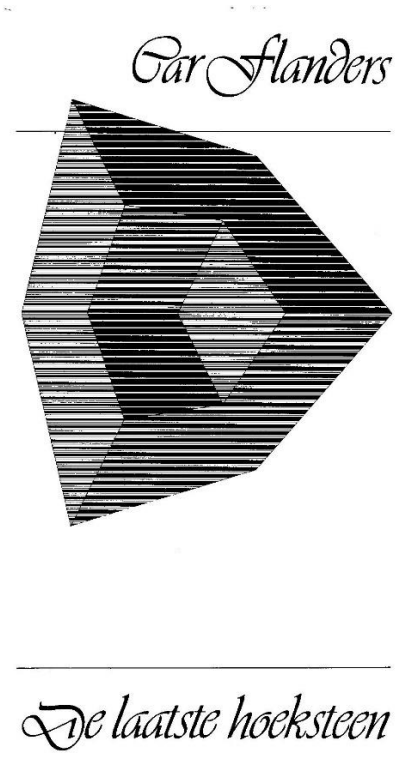

Gisteren

onlangs nog:
geloven dat ik moet leven
hard lachend leven
om niet te moeten denken
dat ik tenslotte uitrafel,
rot van de weemoed.

I går

for nylig endnu:
troen at jeg skulle leve
skratgrinende leve
for at undgå at tænke
at jeg til sidst vil optrevles
rådden af vemodighed

Horror vacui	***Horror vacui***
je ging heen,	*du gik væk*
je stapte dwars door het vlies	*du trådte igennem min hindes*
van mijn verwondering.	*forundring*
je liet niets achter	*du efterlod intet*
behalve mijn ruisende oren	*undtagen mine raslende ører*
de schaduw van het koele afscheid,	*det kølige afskeds skygge,*
nu nog,	*stadigvæk*
maanden ver	*efter flere måneder*
als schimmel verknocht in mijn verleden.	*min fortids lidenskabelige skimmel*
ik kan je nooit meer losweken	*jeg kan aldrig løsrive dig*
zonder een stuk van mezelf te verminken.	*uden at lemlæste mig selv*

(Uit: *Enkel een hoop gebroken beelden*…, 1971)

ik ben de glibberige kinkhoorn	*jeg er søsneglens glatte skal*
ongrijpbaar voor een tijdelijke hand	*ikke gribelig for en midlertidig hånd*
in deze muur van woorden	*i denne mur af ord*
heb ik mijzelf	*har jeg med*
tot zwijgens toe	*tavshedens lænker*
de mond gesnoerd	*aflukket min mund*
gehurkt	*siddende på hug*
wacht ik de zaadsprong af	*venter jeg på sædafgangen*
van opstand naar geduld	*fra oprør til tålmodighed*
het scheuren van het vruchtvlies	*den revnende fosterhinde*
de godgeworden	*den gudblevne*
vonk	*gnist*

(Uit: *De laatste hoeksteen*, 1980)

Car Flanders (Zottegem, 1947) is het pseudoniem van Oscar de Wandel. Hij studeerde Germaanse Filologie aan de Universiteit van Gent en was docent Nederlands aan de Rijksnormaalschool in Gent. Hij was algemeen secretaris van de Nederlandse Taalunie van 1984 tot 1992. Hij heeft meegewerkt aan Vlaamse en Nederlandse tijdschriften zoals *De Vlaamse Gids*, *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, *Dimensie* en *Boulevard*… Van 1972 tot 1979 stond hij aan het roer van tijdschrift *Mandragora*. De bundel *De laatste hoeksteen* werd bekroond met de literatuurprijs Arthur Scheiris (Zottegem).

Morten Nielsen

Gensyn

Jeg blændes lidt igen ved at se dig
og standser og staar stille for dit Nik.
Du er ny so dit eget nye Foraar
og som lyset der brydes i dit blik.

Du er smuk og den samme og en ny
i en Kjole og en Hat, jeg ikke kender.
Men jeg selv er en ubarberet Satan,
Der forlegent staar og ser paa dine Hænder.

For selvom du er en fremmed – og en andens,
og er hans, nu i dette Mødes Stund,
staar Legender om noget som er hændt os
som Tegn i din Haand og om din Mund.

Du har Ord med, som jeg engang har sagt dig.
Og den, der i Dag gaar med dig hjem,
han skal høre i dit Hjertes Konkylje
den lange tunge susen af dem.

Du er ny som dit eget nye Foraar.
Men som det har du hemmeligt med:
Ting der til altid vil aande i det skjulte
Som overstaaet Ømhed og Fortræd.

Weerzien

Ik word opnieuw wat verblind nu ik je zie
en blijf staan, stil kijkend naar je knik.
Je bent nieuw zoals je eigen nieuwe voorjaar
en het licht dat gebroken wordt in je blik.

Je bent mooi en dezelfde en een nieuwe
in een kleed en met een hoed die ik niet ken.
Maar zelf ben ik een ongeschoren Satan,
die verlegen naar je handen staat te kijken.

Want zelfs al ben je vreemd en met een ander,
ben je de zijne in deze ontmoetingsstond,
staan er legenden over wat met ons gebeurd is
als tekens in je hand en rond je mond.

Je hebt woorden bij die ik ooit tot jou sprak.
En diegene die vandaag met jou naar huis gaat,
zal in de schelphoorn van je hart horen
hoe die woorden nog altijd blijven naklinken.

Je bent nieuw zoals je eigen nieuwe voorjaar.
Maar op dezelfde wijze draag je verborgen:
dingen, die altijd verscholen willen ademen,
die tederheid en pijn hebben doorstaan.

Jeg ser nu i Nat –

Jeg ser nu i Nat, at hans udstrakte Haand
er rede til stille
at skille Støv og Aand.
Et Snit og lidt Blods Dryppen draabevis ned
– synk ned og bliv væk
i den store Søvns Fred.

Intet er mistet. Ingen har kaldt.
Lig stille – et Suk –
det er ude med alt,
det, der hændt dig, og det, der skal ske.
Nu sner det med Mørke
og stilner med Sne. – –

– – Det hvisker i Hjertet, besværligt og hedt:
Du svigter for meget,
Du har bragt mig for lidt.
Saa hvisker det angst: Ufuldbyrdet, forladt,
staar din Skæbne tilbage,
hvis du gaar nu i Nat.

Du skal vokse og blomstre og sætte dine Frø.
Du er endnu for ringe til at dø.

Dit gedicht werd opgenomen in *Efterladte digte* (1945), de nagelaten gedichten van Morten Nielsen, en in 1953 in de bundel *Digte og Grafik* (Hvedekorns Bogserie) die zeven gedichten van Erik Knudsen (1922-2007) en zeven gedichten Morten Nielsen (1922-1945) bevat. Elk gedicht is geïllustreerd met een grafische voorstelling door Dan Stenrup-Hansen (1918 – 1995). Het gedicht vindt men ook terug in *Digte* (1954), een bundeling van *Krigere uden Vaaben* (1943), Nielsens debuut, en de nagelaten gedichten.

Ik zie deze nacht

Ik zie deze nacht, dat zijn uitgestrekte hand
klaar is om stil
stof en geest te scheiden.
Een snede en bloed dat druppelsgewijs valt
– verzink en verdwijn
in de vredigheid van de grote slaap.

Niets wordt gemist. Niemand heeft geroepen.
Lig stil – een zucht –
het is allemaal voorbij,
dat wat je overkwam, en dat wat moet gebeuren.
Nu sneeuwt het donkerte
en wordt het stil in de sneeuw.

– – Er wordt gefluisterd in het hart, moeilijk en heet:
Je geeft te vaak op,
je hebt me te weinig gebracht.
Zo fluistert het angstig: verlaten en niet volbracht,
wacht je lot nog,
als je weggaat vannacht.

Je moet groeien en bloeien en zaden verspreiden.
Je bent nog te gering om te verscheiden.

Hundrede Kilometer

Grene i tæt, blaa Luft. En Fuglelyd,
spirende ud over Himlene. Savklingens Lyd,
brummende under den søde Lugt af Brænde,
og Lyngen, der virrer mod Havet uden Ende…

Ind over Huden blæser det unge Vejr.
Stoffernes Farver sitrer i Solfigurer
under de lukkede Laag. Og bag Solskinsmure
løber Børnenes Stemmer med hvide Skær - -

De fjerne Motorer, et Øjebliks Stilhed gi'r frem,
gaar dæmpet og frodigt i Baade, som vender hjem.
Halvøer blaaner, langt og i Lys begravet.
Og pludselig synger en Lærke over Havet.

Hundrede Kilometer fra København
Famler en Blyant over en haard, hvid Blok.
Bare at nævne Tingene ved Navn
blev i et Øjeblik til Glæde nok.

Honderd kilometer

Takken in een dichte, blauwe lucht. Een vogelgeluid
schiet langs de hemel. Het gezang van een zaagblad
brommend onder de zoete geur van brandhout,
en de heide vibreert tot aan de eindeloze zee.

Langs de huid blaast het jonge weer.
De kleur van stof siddert in zonnefiguren
onder de gesloten luiken. En achter zonnemuren
lopen de stemmen van kinderen met zachte witte randen - -

De verre motoren die door een ogenblik stilte breken,
nemen gedempt en weelderig boten die huiswaarts keren.
Schiereilanden kleuren blauw, lang en in licht begraven.
En plots zingt een leeuwerik boven de zee.

Honderd kilometer van Kopenhagen
aarzelt een potlood op een hard, wit blok.
De dingen alleen maar bij hun naam noemen
veranderde in een ogenblik in genoeg genot.

Mededeling over een nederlaag

Ik sta in een divan
en vertel merkwaardige dronkenmanspraat.
Ik bevestig de kunst van het verkondigen
voor een forum van bier en tabak.
Ik zeg slechts één zin.
Slechts wij twee kunnen die verstaan.
Ik zeg: loop naar de hel
In dit gezegende voorjaar.

Ach, indien jullie wisten hoe goed het voorjaar vroeger was.
Krijtwitte takken waren langgerekte versregels,
krijtwit op blauw.
Dag en nacht stond de deur van mijn machtig
hart vurig en vreugdevol open
voor elke lichtbreking en elk stil geluid.

Ik ben behoorlijk beschonken en versta niets
en toch herinner ik me alles.
Ik verraad een voorjaar omdat de betekenis
van het voorjaar voor mij verloren is gegaan.
Ik verkondig mijn wil: een voorjaar moet
zoals flessen geledigd worden en vernietiging ondergaan.
Ik houd hier mijn Bergrede
En er zijn er twee die die verstaan.

Morten Nielsen (1922-1944) debuteerde op jonge leeftijd in het tijdschrift *Vild Hvede*. Tijdens de Tweede Wereldoorlog studeerde hij aan de universiteit van Kopenhagen Deense literatuur en literatuurwetenschap. In de loop van de oorlog sloot hij zich aan bij de Weerstandsbeweging, en hij was onder andere actief bij het smokkelen van joden naar Zweden. Hij kwam om het leven door een verdwaalde kogel. Tijdens zijn leven verscheen alleen zijn debuutbundel *Krigere uden Vaaben* (*Krijgers zonder wapens*). Ondanks – of misschien dank zij – zijn klassieke verstechniek heeft zijn werk na de oorlog een vrij groot publiek bereikt, en enkele van zijn gedichten maken deel uit van de Deense poëziecanon.

Gerard Schram

illusieloos (waarnemingen van een pessimist)

een sinkhole is een gat waar een weg was gaapt
het zwart en duister geen echo antwoordt op
mijn vraag deskundigen schudden traag het hoofd

waar een kerk stond rest een ruimte geslagen
door dumdumkogels uit het heelal het wordt
niet gedicht ook de gelovigen zijn verdwenen

zo wordt de wereld een gatenkaas leeg gevreten door
maden in camouflagepak hier loopt met de arm
gestrekt de heer der vliegen en ziet het grijnzend aan

goochelaars en illusionisten lijkbezorgers van de
schone schijn laten kaapse duiven als stuka's crashen
hypnotherapeuten doen geloven in een leven na de dood

agitators en dictators rad van tong al is die gespleten
beloven het goede leven voor de dood profeten van
opperdoes tot heden gaan u met een dwaallicht voor

kannibalen eten nu uit blik inuit hebben leren koken
op een gaskomfoor de huid verkocht maar nog geen beer
geschoten zwaarmoedigheid ten top in tokio en minnesota

hamster lucht en opblaasboten vul de thermoskan tot
aan de rand laat varen al die te kaap'ren varen op een
narrenschip zwaar beladen met psychopaten

Gerard Scharn (Gemert, 1946). Heeft enige jaren gevaren: KM en binnenvaart. Na een onrustig arbeids- en studieverleden studeerde hij uiteindelijk af als jurist aan de Universiteit Tilburg.

Werk van hem is o.a. gepubliceerd in *Brabant Literair*, *Plebs*, *Lava*, *Digther*, *Meander*, *Gierik NVT*, *Nynade*, *Kluger Hans*, *Schoon Schip* (Wassily´s Frisbee), *Ballustrada*, *Tijdschrif Ei*, *Het Gezeefde Gedicht*, *Poëziekrant*, *Kladblok* (Stichting de Algehele Aanraking), *Beeld Express* (België) en *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* (Zuid-Afrika) en *De Optimist*.

Hendrik Carette

Ik droomde dat ik zeer groot was

Ik droomde dat ik zeer groot was, groter dan een orka
in de oceaan.
Ik woog wel dertig ton en was wel twintig meter lang.

Ik droomde dat ik een balein was, een witte bultrug
en vergat kapitein Ahab op de Pequod
met zijn hozende matrozen.

Maar ik vergat de bultige wijfjes niet
want met mijn lange roze penis
paarde ik graag en traag in de tropisch blauwe wateren.

En ik spoot mijn waterzuil luid en hoog
en zong urenlang mijn onderzees gezang
tot ik daalde en verdween in de donkere abyssale diepten.

I dreamed that I was very tall

I dreamed that I was very tall, taller than a killer whale
in the ocean.
I weighed some thirty tons and was twenty metres long.

I dreamed I was a whale, a white humpback whale
and forgot captain Ahab on board the Pequod
and his sailors throwing water out of the boat.

But I did not forget the humpy females
since I liked to mate slowly with my long pink penis
in the blue tropical waters.

And I blew water like a geyser loud ang high
and sang for hours on end my submarine song
until I descended and disappeared in the dark abyssal depths.

Kleine etude in M groot

‘De Messias komt’

Mozes Maimonides

Ik mis de blijde stap- en marsmuziek van een fanfare
de Rijnlandse mystiek, een frisse Moezelwijn
en de muizen in het meel.

Ik mis de boezem van de Milanese Alda Merini
en de melkachtige mist over de landerijen
aan de beide oevers van de Memel.

Ik mis de Woeste Hoogten in de Midlands
en de burcht van Montségur
alsook het geloof van de Kathaarse martelaren.

Ik mis de moraal van mijn eigen verhaal
de moeren van het Moerenland
en ik mis de Messias.

Maar ik mis vooral het bronwater uit de Minnebron
met die hemelse vonk in Oud-Heverlee
en dat minuscule kerkje in Mariakerke aan zee.

Bezoek aan de Berghof in Berchtesgaden

Hier at hij zijn noedels en zijn knoedels.
Hier knabbelde hij op zijn zachte zandkoekjes
en zijn koeken uit Kufstein.

Hier had hij een panoramisch uitzicht,
maar geen historisch inzichten en hield hij
zijn lange zeer morose monologen.

In een kneuterige zware Biedermeierkamer
te midden van deze schimmen
waar Tirol eindigt en Beieren begint.

Waar hij liters thee dronk als een burgerman
maar waar de lagere demonen uit de holen
en grotten van de bergen waren gekomen.

Waar Eva Braun zich vertoonde als vrouw
en Romy Schneider als kind
op het bordes buiten bij de man uit Braunau.

Besuch am Berghof, Berchtesgaden

Hier aß er seine Nudeln und Knödel.
Hier knabberte er weiche Kekse
und seine Kuchen aus Kufstein.

Hier hatte er eine Panoramaaussicht
aber keine historischen Einblicke und hielt er
seine langen düsteren Monologe.

In einem kleinbürgerlichen Biedermeierzimmer
inmitten dieser Schattenbilder
wo Tirol zu Ende ist und Bayern beginnt.

Wo er Liter Tee getrunken hat wie ein Kleinbürger
aber wo die unteren Dämonen aus den Löchern
und Grotten der Berge gekommen waren.

Wo Eva Braun sich wie eine Frau zeigte
Und Romy Schneider als Kind
auf der Freitrappe draußen beim Mann aus Braunau.

Het gelukkige lezen

voor mijn broer Bart C.

Elk jaar in de lente lees ik wel het nieuwe dunne boek
van onze schrijvende jonkvrouw Amélie Nothomb
en soms zelfs van de witte Fransman Sylvain Tesson
(in ’t Frans, niet in ‘t verwaterde vertaalde Nederlands).

Guido Gezelle lees ik in het succulente West-Vlaams
en Wilma Stockenström graag in ’t sappig Afrikaans.

Bij de geniale William Blake staar ik naar zijn gekleurde
en geëtste platen met engelen uit de hemel en de hel.

Bloemardinne of onze Hadewijch lees ik in het Diets
en die zwetsende Zwitser Robert Walser in het Duits.

Alleen de verleider Kierkegaard lees ik niet in het Deens
en de marxist Slavoj Zizek lees ik niet in het Sloveens.

Gogol en de geniale Russen uit de negentiende eeuw
lees ik traag en gestaag op de sofa zonder een geeuw.

Hendrik Carette (Brugge, 1946) was redacteur van het tijdschrift *Diogenes*. Hij schrijft gedichten en essays, en heeft meegewerkt aan o.a. *Ballustrada*, *Gierik*, *Kluger Hans* en *Vlaanderen*. Hij publiceerde o.a. de volgende dichtbundels: *Winter te Damme & andere minder beroemde gedichten van de jonge meester* (1974), *Klacht van een grootgrondbezitter* (1985), *Pakt met Pound* (2000) en *Vanuit de uiterwaarden* (2014).

Liliane Debrouwer, *Stilleven aan het venster* (monotype, 2021).

Cor Gout

Kristien De Wolf: De regensoldaten, een boek dat ik meemaakte.

Lezen = schrijven?

Aan het eind van Plato's Phaedrus, komt Socrates met de naamgever van de dialoog te spreken over het verschil tussen lezen en schrijven. Er zijn er, weet Socrates, die lezen gelijkstellen aan schrijven. Zij gaan uit van een samensmelting of identiteit. Maar is die aanwezig? Wie de twee activiteiten gelijkschakelt baseert zich op de stelling dat het vanuit de oogpunten van voorzichtigheid en objectiviteit niet gerechtvaardigd is iets aan het geschrevene te veranderen, ook niet in de geest.

Maar, kapittelt Socrates deze stelling, die personen zouden helemaal niet *lezen*. De tekst zou, wat zijn compositie en de regels van het spel betreft, onzichtbaar blijven. Maak hem zichtbaar en maak hem tastbaar door hem aan te raken en wees niet bang een draad aan het weefsel, dat de tekst in feite *is*, toe te voegen.

Als redacteur en soms ook recensent voor het literair tijdschrift *Extaze* heb ik, waar mogelijk, geprobeerd Socrates' visie in ere te houden. Een oordeel geven op grond van kennis over compositie, vorm en inhoud, stijl en grammatica sluiten je als persoon buiten een tekst. Liever probeer ik in de tekst door te dringen en daar, te midden van het dradenspel, een eigen draad, of meer draden, te spannen. Niet alleen mijn emoties van het moment, mijn stemming van de dag, de plaats waar ik mij bevind, en het tijdstip van de dag waarop ik een boek lees zullen daar een rol bij spelen. Het belangrijkste is dat het boek zich voor een dergelijke omarming moet lenen.

Weerstand en weerbaarheid

De boeken van de Belgische schrijfster Kristien De Wolf reiken hun letters, hun klinkers, hun medeklinkers, hun geluidloze, verborgen letters en hun ritmes naar me uit. Dat gebeurt al in het eerste hoofdstuk 'Magda', de voornaam van het hoofdpersonage, bijgenaamd 'Mus'. Aangetrokken door het huwelijksportret van haar moeder ontstaat in haar gedachten de idee van een belichaming van die beeltenis. De objecten die zij op weg naar haar doel tegenkomt lijken die idee steun te geven, hoewel ze in alle gevallen weerstand en weerspannigheid oproepen. De regen buiten komt niet verder dan de ramen en weigeren op straat te dansen als regensoldaten. De keukentafel creëert afstand met zijn geur van VIM die hij verspreidt. Op het dressoir ligt moeders camera met zijn nerven en bulten er zwaar en bestoft bij, terwijl de knopjes, de wieltjes en vooral het bolle lensglas een verbodssignaal afgeven. De plastic zak waarin Mus de camera opbergt is stevig en onttrekt de vorm van het apparaat aan het oog.

De weerstand van de dingen is voelbaar in de keuze van de woorden en de zwaarte daarin, alsook in de zinnen. Nadat Mus de camera in de plastic tas heeft gedaan, loopt ze op haar tenen

over het bordeauxrode tapijt in de *living*: ‘Het leek alsof het tapijt aan mijn voeten zoog en me niet meer los wilde laten, alsof het wist dat ik hier niet mocht komen en me wilde vangen.
Het plafond was net als de muren crèmekleurig en mijlenver boven mijn hoofd verheven. Ik liep door tot bij het eerste van de zes enorme ramen, die werden geflankeerd door ontzagwekkende rode draperieën, die zwaar doorhingen tot op de vloer.’ (pp 29, 30)
Mus bestijgt de trap, de camera is zwaar, glijdt uit haar arm en tuimelt met zak en al van de traptreden naar beneden. De weg omhoog leidt naar de toilettafel in de slaapkamer van haar ouders, naar de kaptafel en de make-up waarmee ze haar gezicht beschildert en de schaar waarmee ze onhandig een pony knipt. Nu nog de oogschaduw. Waar kan ze die vinden? Een scherp zilver stiftje dringt zich aan haar op. Een klein steekwapen lijkt het. Blijkt het ook te zijn.

Ik las dit hoofdstuk overdag maar nam me voor het ’s avonds nog eens te lezen. Zou ik, tegen het zwart van de nacht aan, een knipoog, een lachje ontdekken? Nee, de woorden waren niet grappig, ze dwaalden af van ‘leuk’ naar ‘bitter’.

Ik dwaalde tijdens het lezen af naar een avondje uit met oom Frans, lang geleden. Als tegenprestatie voor zijn korte vakantie bij ons thuis, trakteerde hij me op een voorstelling van Circus Strassburger in Scheveningen. Ik was een jaar of negen. ‘Je moet op de clowns letten,’ had oom Frans me op weg naar het circusgebouw al een paar keer aanbevolen. ‘Die zijn *zo* leuk, dat wordt lachen, hoor!’ Ik verheugde me erop, zeker toen oom zijn lofzang tijdens de rondgang van de olifanten, slurf aan staart, nog eens herhaalde. Plotseling waren ze daar, de clowns: twee wildebrassen, overdadig gegrimeerd en één witte clown, die niet, zoals de twee anderen, onverstaanbare klanken uitstiet en driftig gesticuleerde, maar stil bleef, verlegen, zou je kunnen zeggen, maar misschien beter: bang. Het drietal beklom een trapje dat leidde naar een groot rond plateau dat rustte op een brede steunbalk. Terwijl de wilde potsenmakers steeds agressiever op de witte clown afstevenden en harde, bedreigende kreten slaakten, zocht het slachtoffer zoveel mogelijk de randen van het tableau op. Je zou verwachten dat het publiek zijn adem inhield, maar het tegendeel was waar: het gierde van het lachen. Het gebulder hield zelfs aan toen de vernederde clown met één voet naast de rand stapte, van het plateau tuimelde en met een grote plons in een grote plastic kuip belandde. ‘Leuk, hè?’ zei Oom Frans. ‘Ja,’ loog ik.

Medicijn en vergif

Het gesprek tussen Socrates en Phaedrus speelt zich af in een idyllische omgeving, aan de oever van de rivier de Ilissus. Socrates heeft de wereld van de logos, met zijn dialectische redeneertrant, zijn schriftuur en zijn wetenschap in Athene achtergelaten en merkt dat de verandering van de natuurlijke omgeving zijn wijze van filosoferen beïnvloedt. Nadenkend over deze voor hem ongebruikelijke pleisterplaats, beseft hij dat hij is aangeland op de plek waar Boreas, de god van de noorderwind, de maagd Orithya met geweld meevoerde en in de afgrond blies. Althans, zo gebeurt dat in de fabel van de cicaden, halfvleugelige insecten die een zoemend geluid voortbrengen. Orithyia, die aan de oever speelt met haar vriendin Pharmacea (dat behalve als eigennaam de betekenis draagt van drug: medicijn of vergif) lijkt een slachtoffer van Boreas’ gril, maar in de interpretatie van Socrates heeft Pharmacea haar vriendin met haar spelletjes langs de gevaarlijke rivierrand de dood ingedreven. Pharmacea

personificeert als farmacon de charme, de macht van fascinatie, die in opeenvolging of gelijktijdig *goed* of *kwaadaardig* kan zijn en mensen kan doen afdwalen van hun algemene, gebruikelijke wegen en routines. In de literatuur kan de werking van het farmacon de lezer doen verdwalen, hem de verkeerde richting opsturen.

Eind april 2021 bereikte ik, lezend in bed, de laatste pagina (150) van *Regensoldaten*. ‘En, wat vond je ervan?’ vroeg mijn vriendin, die naast mij lag. ‘Ik weet het nog niet,’ antwoordde ik, ‘het verhaal komt nu bij me binnen en zoekt een plaats.’ Een half uur later dacht ik dat het zover was.

Dag- en nachttaal

‘Je weet,’ begon ik met een uitleg, ‘dat mijn nachttaal anders is dan mijn dagtaal. Wanneer ik ’s nachts in bed tegen je praat wordt mijn taal voortdurend overspannener, higher, hyper zelfs. De verhalen die ik dan vertel zitten vol grimmige humor en moeilijk te volgen associaties, het spreken lijkt automatisch te verlopen, zoals ik me voorstel dat Breton, Aragon, Apollinaire en de schrijvers van de Beat Generation dachten, spraken en schreven. Mijn verhalen lijken dan te verdwalen, tot ze plotseling een pad vinden dat tot iets leidt waar ik tevreden mee ben. Of meer dan tevreden. Ik laveer tussen dag en nacht, waken en dromen. Ben ik baas over mijzelf en de situatie om mij heen, de coronawereld, de veranderingen in mijn leven, of bedrieg ik me? Want waarom praat ik zo? Om problemen weg te denken? Om een angst te verbergen?’

High of low?

Vervolgens vertel ik mijn vriendin dat de laatste dertien pagina’s van het boek me doen denken aan een nachtwandeling bij blauwe hemel. De wijze waarop Kristien De Wolf die wandeling beschrijft, brengt me dicht bij mijn nachttaal.

Magda is allang niet meer de kwikzilverachtige durfal uit haar jeugd en adolescentie. Ze is een aan drankzucht overgeleverde neurologe zonder passie, zonder compassie ook. Beter maken zal ze haar alzheimerpatiënten niet en moed geven kan ze hun ook niet. Over haar onstuimige studententijd heen denkend komt ze vaak uit bij haar jeugdvriend Andy, die meer voor haar betekend heeft dan lol, schelmenstreken en seks. Waarom is Andy toch het kind gebleven met wie ze subbuteo speelde en zuurtjes at, een kind, dat haar later, als opgroeiend kind, eenzelfde rust en geborgenheid schonk, maar niet meer dan dat. Ze belt hem op, ze maakt een afspraak voor een spelletje subbuteo. Zij zal zuurtjes meenemen.

> ‘Ben je nog wakker? Ja? Dan zal ik je een stukje voorlezen.’
> “In de keuken scheen de zon door het raam op de ontbijttafel. Dat leek me al maanden geleden. Ik at op het blote hout, er was geen tafelkleed en ook geen matje. Het donkere, door gebruik geoliede hout, glom. Het lachte naar mij, echt waar. De tegels van de vloer die beschenen werden, weerkaatsten een mild geelbeige licht, een vloer van honing leek het wel, of van vloeibaar goud misschien. Ik begon natuurlijk blij te worden van zoveel sprookjesachtigheid.” (p. 129)”

Magda kijkt uit het raam. De wereld glanst en lacht haar toe. Het extra glaasje wodka heeft ze vandaag niet nodig. Buitengekomen omhelst ze haar buurvrouw, die schrikt van die koestering. Op de nabijgelegen markt ziet ze sappige rode appels in kratten, koopt ze een aangenaam

geurende selderie. Niet de zuurtjes vergeten! Nee, dat doet ze niet. Buiten het dorp geniet ze van de natuur, van de mensen die werken in hun tuin. De academie in de verte ademt vriendelijkheid, lijkt niet meer gevaarlijk. Het zandpad dat ze kiest stijgt en voert haar naar de oever van een rivier, de Schelde. Ze volgt de dijk in de richting van de dorpen en de zon. Magda dwaalt door een hemelse uitgestrektheid.

Ik zou door kunnen vertellen over wat volgde, maar ik ben bang. Deze euforie, dit hypergevoel past niet bij de Magda zoals die is geworden, een mens die vergeefs zoekt naar leven, bescherming en liefde. Is ze bang voor de ontmoeting met Andy?

> "Ik naderde het station, nog steeds in hoger sferen, in een staat van genade die ik zonder ook maar een dropje drank had bereikt. Het werd frisser. Toch liet ik mijn mantel openhangen. De selder stak onder mijn arm. Met mijn andere grabbelde ik in mijn tas en at alvast een stukje." (p. 148).'

Voorzichtig vertel ik mijn vriendin hoe het boek eindigt, maar terwijl ik dat doe, merk ik dat ik tegen een rustige, regelmatige ademhaling praat. Wanneer ik haar gezicht opzoek, zie ik dat ze slaapt. Misschien is dat ook wel het beste.

****

(PS: hoe is het mogelijk dat de beste boeken die ik in 2021 heb gelezen alle uit België afkomstig zijn? Genoten heb ik van *Revolusi* van David van Reybrouck, *Weekdier* van Hans Depelchin, *Regensoldaten* van Kristien de Wolf en het nog ongepubliceerde eerste deel van *Blue Suede Shoes* van Didi de Paris.)

Cor Gout (De Haag) is neerlandicus, schrijver en filosoof. Gedurende tien jaar (2011-2019) gaf hij samen met Els Kort vorm en leiding aan het tijdschrift *Extaze*. In 2021 verscheen zijn roman *Bik* over de gelijknamige Hagenaar die in 1937 in Berlijn een vernederende liefdeservaring onderging. In 2014 verscheen zijn verhalenbundel *Korenblauw*

Francis de Preter

OORLOG

(Antwerpen 1940 – Kapellenbos 1945)

Blitzkrieg

Eén
twee
drie
duiven in de lucht
één
twee
drie
Heinkels op de vlucht
in alle hoeken van de hemel
Nooit! Zei mijn vader
hangend uit het rinkelende raam,
komt er ooit
uit het duistere Duitsland
vrede.

Bezet

Waar woon ik?
In de oorlog:
straat met kruitdamp,
verduisteringspapier.
Ik hoor
in het luchtruim
motoren,--- hoog.
Waar ligt Deurne?
Zij zoeken
en vliegen
nog steeds.

Besetzt

Wo wohne ich?
Im Krieg:
Straße mit Pulverdampf,
Verdunkelungspapier.
Ich höre
Flugzeuglärm
hoch in der Luft.
Wo liegt Deurne?
Die suchen
und fliegen
noch immer.

Straatbeeld

Ik stond er niet bij stil,
de rijdende kachels,
de stapliederen
in het park,
de huiver
bij de vallende vleugel
achter de stad.
Afkeurend gemompel
in de tram.

Straßenbild

Ich bin nicht darauf eingegangen,
die fahrenden Öfen,
die Marschlieder
im Park,
die Erzitterung
wegen eines fallenden Flügels
hinter der Stadt.
Mißbilligendes Gemurmel
im Schienenfahrzeug.

Avondklok

Avonden
vol zoeklichten,
van bommen dragende “muggen”
het gezoem.
Het rolluik davert. .
Een kaarsvlam flakkert
in de bloemenhoek.
Het O.L.V.-beeld
valt van zijn voetstuk
stuk.

De stad

Vergeten waren wij de Jodenstad,
Bethlehem met Davidster.
Een kerstkomeet
brandend op de borst.
O, Tannenbaum,
zo zongen de gelaarsden
met krijgsgeschreeuw,
hun ijzige jassen
bedolven
onder jodenas.

Noctambule

Moeder, vader!
Schijnsels in de nacht.
Van de zolder tot de kelder
zoek ik ze vergeefs,
kaarters bij de schemerlamp.
Monotoon geronk,
verdwaalde vlieger
boven het ouderloze
huis.

Het boek op het bed

Een koning lag
met een dolk in zijn borst:
het boek spookt nog
in mijn gedachten.
Ik denk aan Mozart,
hij kwam aan zijn eind
in de bioscoop.
Ik huilde
omdat hij stierf
tussen twee fakkels
in een hemelbed.

Bogen på sengen

En kong lå
med en daggert i sit bryst:
bogen spøger endnu
i mine tanker.
Jeg tænker på Mozart,
han gik bort
i kinoen.
Jeg brast i gråd
fordi han døde
mellem to fakler
i en himmelseng.

Een kalenderdag

Rotte haring
huiveringwekkend
weggeslikt,
het witte broodjeskruim
stiekem in de schooltas,
bij het huiswerk
onder de lampenkap.
Mot met de nachtpauwogen,
mof met het hakenkruis
stampend door de straten
en het stadsgeruis.

Schoolfeest

Broodjesfeest.
Leverlepels
met mondjesmaat.
De vis
met de tranen.
Nooit vinden wij
de plek
waar de sirenen staan.
De hemel waar de vrienden
ons verraden.

Der Feind hört mit

Een radiostem
sprak krakend
in een donkere hoek,
heen en terug
achter de neuriënde
golven.
Uit een lichtende wolk
sprong een valscherm,
doodsbang dalend
achter de spelden
op de wereldkaart.

Mortsel, 5.4.1943

Mijn tante op haar ziekbed
geeuwde. Was het honger?
Nee, gevaar lag op de loer!
Eensklaps in de hemel
dof geraas van bommenzware
“Liberators”,
leugenaars der vrijheid.
Witte nonnen in de tuin
in juichende verbijstering.
En, nadat het daveren verstilde,
de eerste duizelende gewonden
door de ziekenwagens
uitgespuwd.

Concert

In Van Poppels spel
was Bach in goede handen
(door Duitse officieren
eervol in de watten gelegd).
Onder Himmlers wielen
werd Mahler overreden,
in Hitlers vuisten
ontplofte Bayreuths
Wagnerbom.
Mijn oren hebben toen
von Stauffen van harte
gelukgewenst.

Schmuggel

Het witte brood
kwam op de fiets
van Verrebroek.
Vader winnaar
van de koers,
Feldgrau
waakzaam langs de weg.
's Middags
water bij de soep.
Later in het wraakjaar
de duikende raket,
een fiets
lag in de sloot.

Schmuggel

Franskbrød
kom med cyklen
fra Verrebroek.
Far var konkurrencens
sejrherre,
Feldgrau
vagtsomt langs med vejen.
Til middag
vand i suppen.
Senere i hævnens år
den dykkende raket,
en cykel
lå i grøften.

V-Day

Hun tanks stonken
en ronkten als dronken.
Zij zochten de vijand
maar vonden het volk.
Thuis luisterden wij
naar kogels
als tafeltennisballen
witheet van haat en nijd
over en weer geknald.

V-Day

Their tanks stank
and roared as if drunk.
They were looking for the enemy
but found the people.
At home we listened
to bullets
like ping-pong balls
glowing white of hatred and envy
shot to and fro.

De natrap

Naast de kolen in de kelder,
in een strandstoel
hoorden wij het fluiten
van granaten,
brekend door het dak.
Hartverscheurend
was het afscheid
van het grof geschut,
diep het Scheldewater
aan de overkant.

De Wraak

Hun beddengoed
vloog door het venster
op de stoep.
Meubels met deuken
lagen in de goot.
Van opgekropte woede
sloegen wij met sjaals
kameraden in elkaar.

Revenge

Their bed clothes,
thrown through the window,
fell on the pavement.
Dented furniture
lay in the gutter.
Pent-up anger
made us beat up
comrades with shawls.

Antwerpen Zuid

De jankende
wankele V-bommen
schilderden de straat
met bloed.
Geen school meer
noch rekenkunde
maar oorlog.
De vrijheid stond stil
en keek omhoog:
de zon
was een dodelijk licht.

Stadsvlucht

Op de heide
weidse peis
en paarse vrede.
Maar tussen de wolken
de jagende duivels
met vlammende sigaar.
Hun knarsend gebrom
boort zich in het oor,
wordt 's nachts
tot het einde der tijden gehoord.

De boskapel

Zoeken naar hulzen
waar soldaten slapen
onder de vloer
van de boskapel.
Het waren verkenners,
daalden in “Lancasters” neer.
Ik knipte uit een schoendoos
cockpit van karton,
schroeven van papier,
sterren op de romp,
vlaggen op de vleugels.
De buurt is nu
kogelvrij toegankelijk.

Ten Paradijze

De “Wonderbomen”
dicht bevolkt
door ooms en tantes
in het kinderparadijs.
Het “Biezeven” als buur
weerspiegelt in zijn vijvers
eskaders bommendragers
oostwaarts brommend,
waar de vijand
zich ondergronds
in witte vlaggen hult.

Francis de Preter (Deurne, 1932) publiceerde onder andere de dichtbundels *Verzen en seizoenen* (1961), *Stilte rapen* (1962), *Latemse gedichten* (1963), *Brandhout voor een zomer: gedichten* (1966), *Ergens, nergens: gedichten* (1974), *De wandelende tijd* (2013), *Knooppunten (voor reizende poëten)* (2018), *Kleefkruid* (2021). Voor *Nachtegaalrecht Gedichten 1980-1992* kreeg hij in 1994 de A. Merghelynckprijs van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Francis de Preter vertaalt ook poëzie uit het Duits, het Frans en het Spaans.

Melissa Murray

Metamorphosis

No, I don’t wake up on my back
A six foot long beetle
With a forest of black legs twitching away.
I wake up a five foot seven old lady
With a small number of quiet limbs.

When I leave the house
Unhappy youths don’t
Offer to crack my carapace
And squish my yellow innards out.
It’s the kind doctor
Who offers to cut off my right breast
And I thank her for it
I thank her.

What I miss most
Is laying my eggs along the skirting board
Cramming myself head first into sacks of moist sugar
And, best of all,
Scuttling up to rest on the ceiling
Seeing everything but unobserved
Out of sight
Out of mind.

Metamorfose

Neen, wanneer ik wakker word, lig ik niet op mijn rug
Een kever van zes voet lang
Die met een bos benen wegrukt.
Ik word wakker als een dame van vijf voet zeven duim
Met een klein aantal rustige ledematen.

Wanneer ik het huis verlaat
Stellen ongelukkige jongeren
Me voor om mijn rugschild te breken
En mijn gele ingewanden uit te knijpen.
Het is de behulpzame dokter
Die voorstelt om mijn rechter borst weg te snijden
En ik bedank haar voor het voorstel
Ik bedank haar.

Wat ik het meest mis
Is het leggen van mijn eieren langs de plint
Mezelf met mijn hoofd eerst naar binnen worstelend
In zakken vochtig suiker]
En het best van al
Me haasten om op het plafond uit te rusten
En alles te zien zonder gezien te worden
Uit het zicht
En vergeten.

My left shoulder is singing

The pain in my left shoulder
Refuses to perform symphonically.
Refuses to blend in.
She's burst through the chorus line
And is singing soprano
All alone in the spotlight.

She's not interested in
Other aches, older injuries
All my attention must be for her alone as she hits the high C
And keeps on rising.

The fat lady, my heart, sits in the wings
Fluttering an old fan.
Not concerned.
Not upstaged.
She's the one,
She knows it,
She's the one
Who'll really bring the house down.

Mijn linker schouder zingt

De pijn in mijn linker schouder
Weigert om symfonisch te presteren.
Weigert om zich aan te passen.
Ze is door het refrein gebroken
En zingt als een sopraan
Alleen in het licht van de schijnwerper.

Ze is niet geïnteresseerd
In andere pijnen, oudere verwondingen
Mijn aandacht mag alleen op haar gericht zijn als ze de hoge C bereikt
En nog verder stijgt.

De dikke dame, mijn hart, zit in de vleugels
Klapperend met een oude waaier.
Niet betrokken.
Niet overstemd.
Zij is het,
Ze weet het,
Zij is het
Die het huis zal doen daveren.

Een eenzame giraf

Laat je niet misleiden door de titel, zoiets als een eenzame giraf bestaat niet. George wist dat. George was al tien dagen een giraf en hij was altijd omringd door andere giraffen, zowel tijdens zijn slaap als wanneer hij wakker was. Toen hij die voor het laatste telde, waren er drieëntwintig. Om zeker te zijn en om niets uit het oog te verliezen, telde hij die ongeveer om het uur. Maar hij deed het ook om te onthouden hoe er geteld wordt, om zich de juiste volgorde van de getallen te blijven herinneren. De andere giraffen waren uiteraard een bron van behaaglijkheid en steun. Denk aan de roofdieren. Ze waren ook een plaag door hun dwangmatig gedrag, het tellen was nutteloos.

George begon zich te vervelen in de eindeloze savanne. Zijn ogen maakten het hem niet makkelijk. Doordat ze zich aan beide zijden van zijn kop bevonden, had hij een panoramisch zicht van bijna 360 graden. Te veel van hetzelfde. Gras, bomen en andere giraffen. Het beeld was uitmuntend, de kleur was schitterend, alsof ze door de zon gebakken was. Hij prentte zich in dat hij er het beste moest van maken. Focus. Hij hield van de waterpoelen. Hij kon tientallen liters opslaan tijdens één enkele drinkbeurt met gespreide poten. Genoeg voor enkele dagen. De verbazingwekkende doeltreffendheid trof hem.

En wie zou niet graag zo'n beweeglijke lippen en een purperen grijpklare tong hebben, die hij rond de takken van de bomen kon plooien om de bladeren te plukken. Hij voelde hoe de gekauwde spijsbal rustig van de ene naar de andere maag gleed. Hij had er nooit aan gedacht dat het herkauwen zo'n tijdsintensieve bezigheid was. Als hij niet voorzichtig was, zou het herkauwen hem volledig in beslag nemen.

Hij vroeg zich af hoe hij met de andere giraffen kon communiceren. Hoesten, snuiven en gesnor waren beperkte geluidseffecten die zijn gedachten konden accentueren, maar ze hadden zelf weinig betekenis. Hij moest vriendelijk omgaan met wiskunde Hij trok zijn rechtervoorpoot op en tikte één, twee, drie keer op de grond. Al de giraffenkoppen gingen omhoog en ze keken hem aan. Hij had het gevoel dat hij beschuldigd werd. Ze wachtten om te zien of hij voor een roofdier wilde waarschuwen, hij liet zijn kop zakken en begon op nonchalante wijze een lage naamloze struik af te strippen.

's Nachts gingen de giraffen liggen om te slapen. Lag er één wakker om naar de sterren te kijken? George kon het niet achterhalen. De nachtelijke hemel was een wonder. Hij kon zich de namen van de sterrenbeelden niet herinneren. Hij gaf hen zelf een naam: Bladerrijke tak, Waterpoel, enzovoort. Namen die hij aan om het even welk sterrengroep kon geven en terugnemen. Hij bracht vele uren van de nacht door met het geven en terugnemen van namen. Hij leed niet aan slapeloosheid, maar hij had een absolute afkeer van op de grond liggen. Hij had de andere giraffen geobserveerd. Ze plooiden voorzichtig hun voorpoten en naderden behoedzaam de grond, lieten de achterpoten inzakken en vielen met een klap op hun zijde. Het was een log manoeuvre, maar hij dacht dat hij het wel aankon. Hij was vooral bevreesd voor het ochtendlijk overeind komen. Hoe moest dat gebeuren? Er was niemand om hem een hand toe te steken. De drieëntwintig giraffen zouden rond hem komen staan terwijl hij in buikligging begon te panikeren, zij zouden verbaasd zijn, want ze konden ruiken dat hij niet ziek was. Maar ze zouden uiteindelijk verder trekken en hem achterlaten. Een prooi voor de leeruwen.

Gelukkig maar konden giraffen slapen zonder te gaan liggen. Als er een boom was, kon hij daar tegenaan leunen en ontspannen doezelen. Wanneer het avond begon te worden, ging hij

op zoek naar een gepaste boom, en op die manier werd hij een soort kuddeleider, of hoe je de leider van een groep giraffen ook wil noemen.

Dat hij die vooraanstaande rol verwierf, lag in de lijn der verwachting. Hij was een van de oudste leden van de kudde. Toen hij dat besefte, gaf hem dat een zekere voornaamheid. Twee van de jongere giraffen waren zijn kinderen, of moest hij kalveren zeggen? Hij was niet zeker van hun afstamming. Maar de wereld gonsde van de onzekerheden. De jongste van de twee had hij drie zomers geleden ter wereld gebracht. Dat stond vast, maar hij twijfelde aan zijn moederlijke gevoelens. Misschien waren die gevoelens van korte duur bij giraffen.

Lopen, zelfs als het om vluchten ging, was één van de beste gewaarwordingen. Hij hield ervan dat zijn lange, gekke nek als een krachtige hefboom door de lucht wapperde en zijn lijf meesleurde. En met zo'n vaart. Godbetert, wat was hij snel. En dan plots, was het lopen voorbij. Hij was stil. Waarom had hij gelopen, vroeg hij zich af. Omdat al de andere giraffen liepen? Kon hij dan zelf geen beslissing nemen? Het was een moeilijke vraag

Hij herinnerde zich een bar in Glasgow zonder dat hij wist wat een bar was en wat Glasgow betekende. Het had te maken met het geluid van een stortbui en met een klein gesmoord lijf. Hij probeerde zich naar daar te verplaatsen. Hij probeerde drie keer met een hoef op het oppervlak te slaan om er zich van te vergewissen dat hij nog leefde. Dat oppervlak was het blad van een tafel in een bar. Plots wist hij wat een tafel was. En plots herinnerde hij zich alles, het hele verhaal van dat andere leven. En even snel en onverwacht was het allemaal weer verdwenen.

Hij telde opnieuw de kudde. Het was de enige bezigheid die hij kon bedenken. Hij raakte tot bij het cijfer acht. Zijn vel schudde insecten af, en zijn magen zetten hun omslachtige taak voort. Het was bijna avond, en deze keer wilde hij zijn voorpoten plooien. Dat moest behoedzaam gebeuren. Daarna moesten de achterpoten doorzakken, waarna hij zoals de andere giraffen op zijn zijde kon vallen. De hele nacht zou hij woordeloos naar de vele sterren staren die geen deel uitmaakten van een sterrenbeeld. 's Morgens mochten de leeuwen komen.

Oorspronkelijk titel: *A solitary giraffe* (typoscript, 2021).

De selkie *

Die nacht kwam hij terug en het interesseerde hem niet of hij er als een gek uitzag of echt een gek was. Andere mannen in het dorp hadden elkaar uitgedaagd om hier de lange nachtwacht te verzekeren, maar niemand had er gevolg aan gegeven, niemand was zo koppig als hij. Voor hen was het min of meer een grap, iets om met luide, ongemakkelijke stemmen belachelijk te maken. En wat geloofde hij zelf? Niet dat hij een selkie kon vangen, helemaal niet, maar misschien kon hij er een glimp van opvangen, dat volstond als glorierijk moment.

Hij ging achter de gebruikelijke rots zitten, verpakt in zijn overjas en met een fles drank die hem troost kon bieden als het te koud werd. Hoog in de lucht raasden de wolken voorbij, het was geen goede nacht om te vissen, de lucht had een bedrieglijke geur. Deze nacht zou er niemand op stap zijn. Niemand behalve hij zelf en misschien nog enkelen die hij toch hoopte te ontmoeten. Hij droomde er vaak van, en hij wist niet waarom.

Uiteindelijk zag hij daar niet één maar velen die langs de fijne grens tussen water en land dansten. Hij voelde, hij voelde… Het was geen schok en evenmin opgetogenheid.

‘Het was hun manier van dansen’, zei hij vele jaren later terwijl hij met zijn handen in de lucht vlugge en trage bewegingen maakte alvorens hij ze liet vallen. ‘Neen, zo niet.’

Hij kroop behoedzaam voorwaarts, met de gepaste snelheid om plotse windstoten en regengesels te vermijden. Hij kroop van rots naar rots en hield zijn ogen op hen gericht. Hij bad of sprak woorden die op een gebed geleken. Hij voelde de stress van een geweldige inspanning en in zijn mond was er een zure smaak, de smaak van ziekte. Nu hij zo nabij was, werd hij gek van faalangst. Plots rukte hij zich los van de grond onder hem en liep hen ongewapend tegemoet. Misschien schreeuwde hij. En dan verscheen er iets dat hem zoals in zijn dromen op het strand volledig deed verstijven.

Hij stond daar vele uren zonder dat hij een voet kon bewegen, met het gezicht naar het zwarte water gekeerd. Hij dacht niets. Hij voelde niets. Pas nadat de zon de gedroogde modder had doen kraken schudde hij zichzelf wakker. Zijn lichaam was zo koud als een lijk. Als er ooit iemand een slok nodig had, dan was hij het wel. Met handen die zo stijf en lomp als steen waren, slaagde hij er na tien minuten in om de fles uit zijn zak te halen. Hij schroefde de dop los en stak de fles omhoog. Hij morste meer op zijn overjas dan hij in zijn mond kon gieten. Het kon hem niet schelen, de geur van het drankje was warm. Hij begon met zijn armen te zwaaien, met de voeten op de grond te stampen om de koude krampen van zich af te schudden. Dan zag hij plots iets onder zijn linker laars, hij had er al eens op gestampt. Het was de huid van een selkie.

Het was een mirakel, een uitbarsting van vreugde, warmer dan om het even welke whisky. Hij nam de opgerolde, waardevolle vondst in zijn armen en liep struikelend met zijn half ontdooide lichaam heen en weer langs het zandige strand.

‘Selkie!’ riep hij, ‘Selkie nu heb ik je!’ ‘Selkie!’ bulderde hij.

Dan stopte hij even en sprak mompelend tot zichzelf: ‘Denk toch na man, denk na. Als ik bij haar in de buurt kom met de huid in mijn handen, zal ze me die dan niet afhandig maken en verdwijnen? Ik ben nog niet volledig hersteld. Ik moet de huid verbergen. Verbergen voor ik haar vind. Ze kan niet terug het water in zonder haar huid.’

Hij ging naar de kleine grot en verborg de huid hoog in een spleet die hij als kind had ontdekt toen hij in de grot speelde. Hij moest zich niet meer haasten, datgene wat hij verlangde, was nu van hem. Voorzichtig begon hij aan een zoektocht langs het strand, in getijdenpoelen en tussen

de afgescheurde rotsblokken. Hij vond haar echter voorbij de hoogwaterlijn, slapend of misschien bewusteloos. Hij nam niet de tijd om haar goed te bekijken, hij tilde haar op en legde haar op zijn schouder en begon dan aan de anderhalve kilometer lange tocht naar zijn hut. Het was een zware opgave. Soms leek ze minder te wegen dan een ademtocht, nu en dan woog ze zo zwaar dat hij knikkende benen kreeg en het uitschreeuwde van de pijn.

Hij legde haar neer op het bed en ging zelf voorzichtig op een stoel zitten om naar haar te kijken. In de huiselijke omgeving leek ze tegelijkertijd meer en minder vreemd dan ooit. Aan een waslijn hingen zijn sokken te drogen, er stond een zak uien en er was oud snijwerk van zijn vader. En op zijn bed, in het midden, lag een selkie die hij een weinig daarvoor op het strand had opgeraapt. Hij nam een kleine slok whisky om zijn gedachten te ordenen. Verbazing en mirakels, hij toostte voor zichzelf en lachte.

‘Verdraaid, ze is naakt.’ Hij keek instinctief weg van haar. ‘Er ligt een laken onder jou,’ zei hij traag en hij wachtte op het geluid van een beweging. ‘Begrijp je me niet?’

Het was duidelijk dat ze hem niet verstond. Hij keek haar aan, haar ogen gingen open en weer dicht, ze balde haar handen samen en gaf het knijpen weer op. Hij stond op en liep naar de kast om iets te zoeken waarmee hij haar kon bedekken.

‘Je hebt het koud, denk ik. Koud,’ herhaalde hij. Het was een hatelijke nacht. ‘Hier,’ zei hij en hij legde het deken over haar. ‘Wikkel het deken om je lichaam.’ Hij glimlachte ongerust naar haar. ‘Er zijn hier geen vrouwen, weet je. Ik ben hier alleen. Ik maak zo dadelijk vuur, je moet geen angst hebben. Het je misschien honger? Zou je geen slokje van dit drankje willen. Alleen maar om je op te warmen?’

Hij bood haar de fles aan, maar ze bewoog niet. Hij huiverde bij de gedachte haar weer aan te raken. Haar geur was niet zilt en niet visachtig, hij kon die geur helemaal niet thuisbrengen, maar die geur veroorzaakte tranende ogen en haar koude lichaam verdoofde zijn vingers.

‘Drink,’ zei hij terwijl hij de fles bij haar lippen hield. Het vocht vloeide naar haar mond, en de eerste druppel deed haar onmiddellijk schreeuwen. Hij liet de fles bijna vallen. ‘Wat nu weer,’ reageerde hij en dan zag hij wat er aan de hand was. Haar lippen en de plaatsen waarop whiskydruppels waren gevallen, vertoonden rode, lelijke brandwonden.

De daaropvolgende maanden hebben hem afgemat. Soms was hij gefrustreerd, soms geamuseerd, geduldig en ongeduldig. Hier lag een vrouw die helemaal niets wist. Hij bracht haar woord na woord bij, ‘dit is een stoel en dit is een net,’ maar ze had geen aanleg voor het gesproken woord. Er gebeurden ook vreemde dingen, zoals de manier waarop ze haar voedsel rauw probeerde te eten, haar aarzeling om in huis te blijven. Het was onbegonnen werk om haar aan te leren hoe de hut gepoetst moest worden, om gebruik te maken van het kookgerei. Ze was ook onhandig, hij kon niet op haar vertrouwen om de netten te herstellen, hoewel dat een taak aan land was en ook haar verantwoordelijkheid.

‘Welke naam moet ik jou geven?’ vroeg hij. ‘Mijn moeder heette Jeannie, zal ik jou dezelfde naam geven? Denk eraan dat het een compliment is.’

Wanneer hij ’s avonds thuiskwam nadat hij een hele dag aan het vissen was geweest, kon hij roepen: ‘Jeannie, Jeannie, ik ben thuis!’ Dan kon ze achter de rots in het nabije veld vandaan komen. Daar bracht ze het grootste deel van de dag door, en dan kon ze naar huis komen. Op een avond riep hij bij wijze van grap ‘Marigold, Marigold!’ Ze verscheen toen zoals gewoonlijk, en hij hield er een eigenaardig gevoel aan over.

Op een andere avond vroeg hij: ‘Heb je heimwee? Mis je de zee? Kom, we zullen samen naar zee wandelen.’ Hij nam haar bij de arm en liep met haar langs het oude krijtpad. Wanneer ze het laatste hoekje land naderden, stopte ze plots. ‘Kom dan,’ brulde hij. ‘We zijn er bijna. Nog één pas. Het is een onstuimige avond, het zal stormen vanavond.’

Tot aan het zand wilde ze hem volgen, maar daar hield het op. Ze keek verstomd naar het woeste water, of was haar blik gewoon wezenloos? De visser was kwaad en sleepte haar vloekend mee naar huis.

‘Doe je alsof? Herinner je je helemaal niets? Je bent dommer dan een beest. Ben je vergeten dat ik je daar gered heb en je naar huis heb gedragen? Ben je me niet dankbaar?’

Hij nam haar slechts één keer mee naar het dorp. Het aangezicht van de oude priester drukte hardheid uit, en hij verbond hen in de echt in de zijkapel. In het dorp was het zo druk als op een marktdag. Mannen, vrouwen en kinderen waren samengekomen om de vreemdeling te bekijken.

‘Een mooie vangst,’ riep een jongeling, en er werd hier en daar gelachen.

En hoe beleefde de selkie het bezoek aan het dorp? Hoe was het leven in de stenen schaal die de man een huis noemde? Hoe beleefde je die wereld zonder hoogte en diepte, waar je alleen stapje per stapje op de harde ondergrond voort kon bewegen? Herinnerde je jou hoe je hoog en zonder moeite naar de oppervlakte steeg of in de zware donkere, diepte dook? Dacht je nog aan het gebroken groen van de zon? De zoete, bittere smaak van vis? Was de lucht die je hier inademende droog en smaakloos, was het zoals een benauwdheid op as?

Voor hij het huis verliet, maakte de visser een vuur met de sintels van de vorige avond. Vanuit de verste hoek zag ze hoe de sintels zichzelf in vlammen lieten opgaan. Ze moest weldra de ketel met bronwater, haver en zout aan de haak boven het haardvuur hangen. Dat was een taak die ze elke morgen moest uitvoeren. Het vuur flikkerde en babbelde als een gek in de stenen cirkel. Er naar kijken deed zelfs pijn, en wanneer ze met de zware ketel het vuur naderde, verschenen rode striemen op haar blanke lichaam en ze verloor bijna het bewustzijn. Het vuur was altijd aanwezig, en ze moest het voeden met turf en hout. Zelfs ’s nachts raakte de gloed van de as en het stof haar. De man sprak ermee als met een vriend, en het vuur heette hem welkom, maar het haatte haar. Waarom keek het haar anders aan, waarom fluisterde het anders tot haar, en welke verhalen vertelde het aan de man, die zo vaak boos was?

De jaren gleden voorbij. Het was een hard leven. Werken en slapen slorpten het grootste deel van de tijd op. Ze had uiteindelijk geleerd wat hij van haar verlangde: koken, netten herstellen, al haar vrouwelijke taken. Soms was hij heel rusteloos.

‘Kom Jeannie, wil je niet voor mij zingen?’ vroeg hij terwijl hij het glas nog eens half vol schonk. ‘Of misschien dansen? Wie had ooit kunnen denken dat ik een miserabele, piepende vrouw als gezelschap zou krijgen? Hij glimlachte zuinig en wachtte op een antwoord.

En dan gebeurde het dat hij naar het dorp moest gaan om de vroedvrouw te halen. Ze vroeg niet veel en liet hem wachten terwijl ze naar het huis van een buur ging. Hij droeg haar lederen tas tijdens de vier mijl lange, vermoeiende wandeling naar de hut van de visser. Ze bleef de hele nacht en de volgende dag in de hut. Het was al avond toen ze met hun tweeën in de deur stonden met het pasgeboren meisje in haar armen.

‘Het was een moeilijke zwangerschap geweest,’ zei ze.

‘Kennelijk wel.’

‘Ze is knap genoeg,’ zei ze, ‘dat kan ik je verzekeren. Terwijl ze sprak, keek ze nog eens naar binnen.

‘Ze is van mij,’ zei hij, ‘wat ze ook mag zijn.’

‘Het is geen gemakkelijke taak om zo’n schepsel in huis te hebben. Maar ze heeft je geen schade toegebracht, en nu heb je het kind. Zou je haar niet kunnen teruggeven wat van haar is en naar haar huis laten gaan?’

‘Ze hoort bij niemand anders dan bij mij,’ antwoordde hij, ‘en nu is er ook het kind.’

‘Ik zou graag haar huid zien. Je kunt me bedanken voor de hulp bij de bevalling door me haar selkiehuid te tonen. Ze kwam dichterbij met een aangezicht dat verlangen uitstraalde.

‘Ik zal je betalen,’ zei hij.

‘Je bent een dwaas,’ zei ze en ze boog voorover om in haar tas te snuffelen. Ze haalde een geblutste metalen fles tevoorschijn. ‘Ik moet bekennen dat de melk niet helemaal vers is,’ zei ze, ‘maar het is moedermelk. De buurvrouw is haar kind aan het afwennen en ze heeft me dit deze kleine hoeveelheid niet geweigerd.’

‘Wat moet ik daarmee?’ vroeg hij ontredderd.

‘Dat is voor het kind. Het kind moet eerst moedermelk proeven.’ Ze glimlachte naar hem. ‘Wil je dat het kind zoals haar moeder wordt?’

De selkie kreeg nog drie keer kinderen, en het laatste kind was een zoon. De visser was tevreden. Hij hield van zijn dochter, maar hij dacht aan de toekomst en verlangde naar een zoon die de netten en de boot kon erven in plaats van de echtgenoot van zijn dochter.

Ze groeiden op in die rotsachtige vallei waar het krioelde van rivieren. De eenzaamheid ging aan hen voorbij. Het was heel gewoon dat hun vader op mooie dagen ging vissen, en bij slecht weer bleef hij thuis om zijn boot te herstellen. Toen ze oud genoeg waren om het te begrijpen, vertelde hij hen dat hun moeder van over het water was en niet was zoals de mensen die hier woonden. Hij wilde niet dat ze met de dorpskinderen speelden. Ze kregen het bevel om dicht bij huis te blijven. ‘Ik wil niet dat jullie verloren lopen.’ Tot het meisje zei hij: ‘Ik wil dat je op haar let.’ Hij knikte in de richting van hun moeder.

Een keer werden de kinderen ’s nachts wakker en de deur stond helemaal open. Maar het was misschien inbeelding. Ze kropen angstig en gespannen naar buiten. Op een rots in het nabije veld zagen ze hun moeder. Wat deed ze daar? Haar gezicht was naar de zeer gekeerd, en ze danste en zong. Het was een vreemde, heel vlotte dans, en het was alsof de muziek hun botten deed bevriezen. Ze liepen terug naar huis en verborgen hun aangezicht onder een hoofdkussen.

De kinderen hielden van de zee, hoewel hun vader boos was als ze te vaak naar de inham gingen. Ze speelden daar soms een hele dag lang. Op een zomerdag hadden ze elk in hun eigen geliefde vijver in de rotsen gezwommen. ‘Verstop je, en zoek,’ riep de jongen. Hij liep weg om zich te verstoppen terwijl zijn zuster aan het aftellen was. Ze opende haar ogen zodra ze klaar was met het aftellen. Haar broer was gemakkelijk te vinden, hij verstopte zich altijd op een van zes gekende plaatsen. Ze was nog maar bij de vierde overhangende rots toen hij haar rennend tegemoet kwam.

‘Ik was in de grot. In de grote grot en ik keek daar uit naar een nieuwe plaats om me te verstoppen.’

‘Maar je weet dat we daar niet mogen spelen.’

‘Ik was daar,’ zei hij, ‘en ik vond daar een hoge richel. Ik klom helemaal naar boven en er lag iets op die richel.

‘Wat was het?’

‘Ik weet het niet. Kom dan. Kom dan.’

Ze liepen langs het strand en stormden de grot in.

‘Het is heel zwaar,’ zei hij in de duisternis. ‘Pas op, ik laat het tot bij jou vallen.’

Ze sleurden het mee naar het strand. Ze bleven er meer dan een minuut naar staren. Het was zacht om aan te raken, maar het had de kleur van een harde rots. De jongen keek er angstig naar.

‘Wat is het?’ vroeg hij.

Ze gingen die avond stil naar huis en maakten weinig lawaai tijdens het avondeten. De visser kwam laat thuis na een slechte vangst. Het was dus aangewezen om niet luidruchtig te zijn. Hij ging met een kromme rug dicht bij het vuur zitten, rookte en dronk een glaasje.

De volgende morgen speelden ze in het veld dicht bij huis. Ze bouwden dammen in de riviertjes en probeerden de echo van een nabije watermolen op te vangen. Ze wisten dat hun moeder op haar rots zat en met de ogen de vlucht van de meeuwen volgde.

‘Kom nu’ zei het meisje dat plots naar hun moeder liep. ‘Kom nu, ik heb gisteren iets gevonden, kom eens kijken.’

‘Ik heb het gevonden,’ zei de jongen.

‘Dat doet er nu niet toe.’

De kinderen vatten haar bij de handen, trokken haar naar beneden en renden met haar in de richting van het strand. Maar ze wilde niet naar het strand.

‘Weet je wat,’ zei het meisje, ‘ik blijf hier bij haar. Ga jij maar naar het strand en het sleep het mee naar hier.’

‘Het is te zwaar,’ antwoordde de jongen.

‘Helemaal niet,’ zei ze, en ze gaf hem een duwtje. ‘En haast je.’

Wanneer de jongen terug was, waren ze in de weer om het pak te openen en de inhoud op het gras uit te stallen. Ze zetten een stap achteruit en keken naar hun moeder.

‘Het is een geschenk,’ zei een van de kinderen, ‘het is voor jou.’

Ze zagen hoe ze knielde en met haar handen de zachte, glanzende vorm betastte. Ze hoorden hoe ze een zacht, jammerende geluid maakte terwijl ze haar hoofd terugplooide en haar mond opensperde. Ze zagen haar met een tegenstribbelend lichaam knielen.

Ze keek hen aan.

De jongen schopte tegen de stenen op het pad.

‘Doe dat niet,’ fluisterde het meisje tot hem.

Ze bleef naar hen staren op een manier die hen een vreemd gevoel gaf, alsof ze vreemden waren, ontoerekenbaar. Alsof ze gefascineerd was en door hen werd aangetrokken. De hele tijd keerde ze de zee de rug toe, haar lichaam onbeweeglijk, maar met verwilderde ogen omdat de zee haar toeriep.

‘Ga maar,’ zei een van hen. ‘Ga maar,’ zegden ze beiden.

Op een of andere manier kwam ze recht, met het pak in haar armen.

‘Ga dan,’ riepen ze. ‘Haast je, ga dan.’

Dan wandelde ze traag naar het strand, over de rotsen en het zand, alsof ze bedwelmd was door meeval of tegenspoed. Ze stond aan de rand van het water en ze hoorden haar iets met een menselijke stem roepen. Daarna ging de selkie terug naar de zee.

* Selkies zijn wezens die half mens, half zeewezen (meermin) zijn, en die men niet alleen aantreft in de Keltische en Noordse mythologie, maar ook in moderne verhalen die uit oude mythen zijn voortgevloeid, zoals *The Secret of Roan Inish* (1994) en *Song of the Sea* (2014).

Melissa Murray is een Schotse schrijfster die in Ierland woont. Ze is vooral actief als dramaturg, maar ze heeft ook verhalen, luisterspelen, gedichten en recensies voor de *Sunday Tribune* geschreven. Als schrijfster van verhalen debuteerde ze in 1987 met de bundel *Changelings*. *The Falling Sickness* (1977) is een dichtbundel, en *The Admission* (1982), *Body Cell* (1989), *Understanding Women* (1992), *Straw* (1993) en *Dumbstruck* (1995) zijn enkele van haar vele toneelstukken en/of luisterspelen. In *Tom Thumb Redux* (2013) is het hoofdpersonage een bioloog die een experiment met zichzelf uitvoert waardoor hij steeds kleiner wordt. Haar verhaal *The Selkie* werd in 2017 in het Duits vertaald door Gabriele Haefs (*kalmenzone*, nr. 12). Verhalen van haar verschenen eerder al in het tijdschrift *De Vallei*, en de *Westdeutscher Rundfunk* zond op 2 september 2005 en 27 januari 2020 *Geständnisse* uit, een bewerking door Hubert von Bechtolsheim van haar luisterspel *Confessions*. In dit nummer is ze vertegenwoordigd met proza en poëzie.

Liliane Debrouwer, *In de schapenweide* (houtsnede)

Richard Foqué

Zes gedichten uit de bundel *Hier staan wij* (Leuven: Uitgeverij P, 2015)

Tel daarom
vanaf het begin de huizen
waar je niet woont
de deuren die je niet kan openen.
Want vergeving is een lege kamer
waar je niet kan komen.
Het is wolkeloze lucht die je ziet
vallend stof
alleen maar stervend licht
over een kalende avondzon.

Zähle deshalb
vom Anfang an die Häuser
in denen du nicht wohnst
die Türe die du nicht öffnen kannst.
Denn Vergebung ist ein leeres Zimmer
wo du nicht kommen kannst.
Es ist eine wolkenlose Luft die du siehst
fallender Staub
nur sterbendes Licht
über einer Abendsonne die kahler wird.

Geef mij nu
dat mes die beitel
om die ene steen te kerven
en een andere steen
om te bouwen
muren rond mijn ziel.
Want er is een schreeuw
in iedere muur die je sloopt
zoals de pijn is gegrift
in iedere steen die je klieft.

Gib mir jetzt
das Messer die Meißel
um in den Stein zu kerben
und einen anderen Stein
um Mauern um meine Seele herum
zu bauen.
Denn es gibt einen Schrei
in jeder Mauer die du demolierst
sowie der Schmerz eingekerbt ist
in jedem Stein den du spleißt.

De grens nog niet bereikt.
Het graf verborgen
in weerkaatsend licht
in opstandige tranen.
Op de hoogste heuvel
zullen we jullie zoeken
stap voor stap
nooit het einde raken
nooit de ingang zien.

Die Grenze noch nicht erreicht.
Das Grabmal versteckt
im reflektierenden Licht
in trotzigen Tränen.
Auf dem höchsten Hügel
werden wir euch suchen
Schritt für Schritt
nie das Ende berühren
nie den Eingang sehen.

Want rouw heeft geen kleur
om de tranen te bergen
in vergeelde schriften.
Verdriet heeft geen klank
om de doven te wekken
als de klokkentoren valt
als een gebroken pluim
als een verloren droom
weerloos dwarrelend
verdwijnend in de avondbries.

Schließlich hat Trauer keine Farbe
um Träne aufzubewahren
in vergilbten Heften.
Schmerz hat keinen Klang
um Tauben zu wecken
wenn der Glockenturm fällt
wie eine gebrochene Feder
wie ein verlorener Traum
machtlos flatternd
verschwindend in die Abendbrise.

Hier staan wij
wachten wij.
Gekerkerd in de tijd
onzichtbaar onuitgesproken
verdwaald in de geschiedenis
in bedrieglijk verleden.
Kinderdromen
bang gehuil
tekens op de muren.
De pijn is oud.

Hier stehen wir
warten wir.
Im Kerker der Zeit
unsichtbar unausgesprochen
verirrt in der Geschichte
in betrügerischer Vergangenheit.
Kinderträume
ängstliches Geweine
Zeichen auf der Mauer.
Der Schmerz ist alt.

Zo staan wij met de staanden
stenen beelden
door pijn verweerd
uitgesleten opgeborgen
als schaduwen in een stervende ster.
Alleen stilte veegt nog tranen weg.
Weerloos wachten wij
tot de kilte ons zal roepen
ons zal noemen
naar jouw naam.

So stehen wir mit den Stehenden
steinerne Bilder
durch Schmerz verwittert
abgenutzt und weggeräumt
wie Schatten in einem sterbenden Stern.
Nur die Stille wischt noch Träne weg.
Wehrlos warten wir
bis die Kälte uns rufen wird
uns bei deinem Namen
nennen wird.

Richard Foqué (1943), architect en emeritus hoogleraar architectuur en ontwerpwetenschappen. Als dichter debuteerde hij in 1967 met de bundel *Alleen Kringen*. Daarna volgeden: *De Dieren Komen* (1969), *Drie millivolt van Oneindig* (1972), *Te laat het Landschap* (2011), *Equinox* (2011), *De grote rokade* (2012), *Hier staan wij* (2015), *Vermoeden van licht* (2017), *Alleen maar later* (2018), *Ici nous sommes* (2019, *Waves* (2019, *Wat is er van de nacht* (2021).
Om een indruk te geven van zijn werk als architect volgt hierna een foto van een villa die hij in de jaren 1970 heeft ontworpen (Beringen).

Romain John van de Maele

Een prototype van de nieuw-realistische poëzie in Vlaanderen: 'In de rue du luxembourg' van Marcel Wauters

In de rue du luxembourg
de man met het houten been
en een wrat op iedere kaak
blootshoofd zonder mantel
loopt door de winterregen tussen ons
s'il vous plaît
met een uitgestoken kroesje halfvol water

Inleiding

In de zomer van 1970 probeerde de hoofdredacteur van het tijdschrift *Kreatief*, Lionel Deflo (1940-2017), te achterhalen wat de kenmerken waren van de nieuw-realistische poëzie in Vlaanderen. Hij peilde ook naar de invloed van de beeldende kunst en het Nederlandse tijdschrift *De Nieuwe Stijl* (1965-1966). Er werd gesteld dat het nieuw-realisme in Nederland vroeger was ontkiemd dan in Vlaanderen. Deflo verwees o.a. naar J. Bernlef (1937-2012), die de nieuwe poëzie met de zichtbare werkelijkheid associeerde en de werkelijkheid zo gewoon mogelijk trachtte te verbeelden (Deflo, 1972, 12).

Uit de bundels die ter gelegenheid van de poëziemarkt in Wetteren werden uitgegeven (1968 en 1971) blijkt duidelijk dat in die periode het nieuw-realisme in Vlaanderen schuchter de kop begon op te steken. In de eerste bundel verscheen het gedicht 'Kijken naar een wolk' van Roland Jooris (*Album*, 1968, 42) met de typisch sobere taal en de voor Jooris (°1936) kenmerkende visuele lading, Werner Abeele (°1940) publiceerde 'Aan Mrs. Martin Luther King' (47), een gedicht dat het verschil tussen de Nederlandse en de Vlaamse nieuw-realistische poëzie in de verf zet: maatschappijkritiek en politiek engagement waren veel opvallender in het zuiden dan in het noorden. Het gedicht 'Avond' van Jan Vanriet (°1948) vertoont kenmerken die ook bij Jooris worden aangetroffen. De meerderheid van de gedichten in de bundel was echter niet nieuw-realistisch. Drie jaar later waren de verhoudingen ongeveer dezelfde: Roland Jooris publiceerde het sobere bijna getekende gedicht 'Kataloog' (*Poëziemarkt '71*, 35), Patricia Lasoen (°1948) verwoordde in toegankelijke taal een 'Droom' (39) en van Jan Vanriet werd het gedicht 'Zulma' (61) opgenomen. Hoewel het indirect naar de 'Nieuwe Visie' van Roger Raveel (1921-2013) verwijst, is het gedicht niet zuiver nieuw-realistisch. Het aantal nieuw-realistische gedichten was opnieuw kleiner dan de hoeveelheid andere gedichten.

De nieuw-realistische poëzie en de werkelijkheid

Ongeveer vier jaar na de publicatie van Deflo's studie en een bloemlezing uit het werk van nieuw-realistische dichters (*Kreatief*, jrg. 4, nr. 3, oktober 1970), vroeg Deflo aandacht voor de ontwikkelingen in Nederland in het themanummer *Facetten van de hedendaagse Noordnederlandse poëzie* (*Kreatief*, jrg. 8, nr. 4/5, december 1974). Voor dat nummer interviewde hij de Nederlandse dichter, essayist en academicus Martien G. de Jong (°1929), en

daarbij werd verwezen naar het tijdschrift *Barbarber* dat vanaf 1958 de poëzie op de dagelijkse werkelijkheid in Nederland begon te enten. De Jong antwoordde dat Kees Schippers (°1936), Bernlef en Buddingh' (1918-1985) wel een aanzet hadden gegeven, maar hun gedichten waren toch vooral 'privéspelletjes in taal'. Buddingh' bevestigde in een gesprek met Jules Welling (1949-2016) dat hij inderdaad 'hield van het spelen met woorden' (Welling, 1974, 50).

De dichters die in *Barbarber* aan het woord kwamen, overschreden volgens De Jong maar zelden het spelniveau en hun belangstelling ging 'zelden uit naar de sociaal-ekonomische werkelijkheid, zoals later bij een Van de Waarsenburg' (Deflo, 1974, 5). Van de Waarsenburg (1943-2015) trad aanvankelijk in de sporen van Bob Dylan en publiceerde inderdaad politiek getinte protestverzen zoals in de bundel *Met innige deelneming* (1968). Jan-Willem Overeem (1942-1979) karakteriseerde de gedichten van die bundel als 'kwasi-geëngageerd', maar in *Tussen nat mos en een begrafenis* (1973) ontdekte Overeem een echt geëngageerde dichter die een toegankelijke taal gebruikte (Overeem, 1974, 109).

Wie zelf in de ontwikkelingen is ondergedompeld, mist vaak de afstandelijke blik die de ontwikkelingen in een breder verband kan plaatsen. Buddingh', Kees Schippers, die samen met o.a. Bernlef *Barbarber* stichtte, worden zowel in *Literair Lustrum 1* (1966) als in *Literair Lustrum 2* (1971) vermeld, maar van andere dichters, zoals o.a. Marcel Wauters (1921-2005) en Eddy van Vliet (1942-2002) van wie in 1971 de vierde bundel werd gepubliceerd, leken de essayisten nooit gehoord te hebben. Wauters had tot de groep rond het tijdschrift *Tijd en Mens* (1949-1955) behoord en werd wellicht als een *minor poet* opgevat, een Vijftiger in de rand. Dat Van Vliet geëngageerde en toegankelijke gedichten had gepubliceerd zoals 'Na Vietnam' en 'Amerika' (*Columbus tevergeefs*, 1970; Van Vliet, 2007, 143, 144) was kennelijk onopgemerkt gebleven. Bert Voeten (1918-1992) werd wel vermeld, maar met een negatieve bijklank. Nochtans was een gedicht als 'Villedieu les Poêles', dat in 1961 in *Vandaag 7* (p. 315) werd opgenomen, als realistisch gedicht geen spielerei en veel meer op de rauwe werkelijkheid geënt dan de gedichten van Schippers en Buddingh'. Willem M. Roggeman (°1935) kwam in *Lustrum 2* kort aan bod als romanschrijver, maar dat hij een overtuigend, sober gedicht als 'Aan een trouwe televisiekijker' had geschreven, werd over het hoofd gezien. Het gedicht werd in 1965 nochtans opgenomen in *Vandaag 11* (p. 152-153).

De werkelijkheid als esthetisch fundament

Lionel Deflo was niet de enige essayist en bloemlezer die zich te dicht bij de ontwikkelingen bevond en geen groothoeklens bezat. Werner Cranshoff (°1942), een dichter die vooral aan de tijdschriften *Artisjok* (1968), *Kontrast* (1961-1962), *Labris* (1962-1973) en *Het Nieuw Tweemaandelijks Tijdschrift* (1964-1965) heeft meegewerkt, stelde voor het laatste tijdschrift de bloemlezing *Klavesimbel* (november 1964 – januari 1965) samen, een keuze die gedeeltelijk samenvalt met de reeks gedichten in *Pijn en puin verdwenen* (1966). Voor de tweede uitgave over en met esthetische poëzie heeft de samensteller Gust Gils (1924-2002), Korban of Claude Corban (°1936), de meest opvallende esthetische dichter van die tijd, Adriaan Peel (1927-2009), Hugues C. Pernath (1931-1975), Willem M. Roggeman, Clem Schouwenaars (1932-1993), Paul Snoek (1933-1981), Hedwig Speliers (°1935) en Werner Verstraeten (1937-1986) overboord gegooid. Eddy van Vliet, Herman de Coninck en enkele anderen werden als vertegenwoordigers van de esthetische poëzie in *Pijn en puin verdwenen* aan boord gehesen. Cranshoff heeft de gedichten van Herman de Coninck opgenomen op vraag van zijn uitgeefster, Angèle Manteau (1911-2008). Hoe dan ook, zowel De Coninck als Van Vliet werden door Lionel Deflo vier jaar later ingelijfd als vertegenwoordigers van de door hem gesignaleerde

nieuw-realistische poëzie. Cranshoff hanteerde nochtans andere poëticale uitgangspunten. Het gewijzigde corpus teksten in zijn beide bloemlezingen wijst wellicht toch op een onvast uitgangspunt.

De poëzie die tussen 1958 en 1965 was verschenen, werd door Cranshoff als esthetische poëzie getypeerd. Dichters die in die periode debuteerden of doorbraken hadden volgens de bloemlezer geen boodschap aan metafysische bespiegelingen en sociale bakens: 'wat [ging] het hen nog allemaal aan?' (Cranshoff, 1966, 6). Hij wees op het tijdschrift *Gard Sivik* en op dichters als Armando (1919-2018), Vaandrager (1935-1992), Verhagen (1939) en Sleutelaar (°1935) die zich door de werkelijkheid lieten inspireren, maar gedichten schreven die een plaats innamen naast hun maker. De gedichten waren een 'nieuwe werkelijkheid' geworden (7), een autonome werkelijkheid, een opvatting die ook door de dichter Mark Dangin (1935-1996) werd gehuldigd: '… goede poëzie heeft de oorzakelijkheidsband bestaande tussen de maker en het voorwerp verbroken. […] Het komt er dus op aan het gedicht als een eigen entiteit te beschouwen, te benaderen en te ervaren, dus niet als iets dat verbonden blijft met de dichter, als een verlengstuk van zijn persoonlijkheid' (Dangin, 1964, 80). Van Mark Dangin werden zes gedichten opgenomen in *Pijn en puin verdwenen*. De Vlaamse esthetische dichters richtten zich op de 'onmiddellijke en direkte werkelijkheid' met de 'intentie deze zo in te richten [en] aan te passen' (Cranshoff, 1966, 7) aan de eigen behoeften. De omgang met de directe werkelijkheid stond volgens Cranshoff in het teken van een hedonistische levenshouding. De werkelijkheid werd op een verfijnde manier geïnterpreteerd en daardoor werd ze losgekoppeld van een 'op lange termijn geldend zinsbegrip' (8). Toch verwachtte de samensteller dat de esthetische poëzie en levenshouding op termijn met een 'sociale tendens' (9) konden worden verrijkt. Die verwachting stond wel op gespannen voet met het feit dat Cranshoff poëzie geen communicatief doel toeschreef: 'de inhoud is niet volledig open te leggen en blijft in de beste omstandigheden nog altijd willekeurig' (10). Cranshoff ontkende het communicatief karakter van poëzie, en was op die manier een antipode van Lionel Deflo, die precies het communicatief aspect van de nieuwe poëzie benadrukte.

De vingerwijzing van Roland Jooris en een terugkeer naar 1950

Een dichter die de witte vlekken in de recente literatuurkritiek en -geschiedenis van zijn tijd heeft opgemerkt, was Roland Jooris. In zijn antwoord op de vragen van Lionel Deflo schreef hij: 'Er zijn in Vlaanderen reeds sedert jaren enkele mensen met een op de werkelijkheid geaxeerde poëzie bezig. Een poëzie die zich niet superieur boven het alledaagse wou stellen. Gebrek aan kontakt, aan groepering, aan verdedigers heeft een officiële bekendheid van deze poëzie in de weg gestaan' (In: Deflo, 1972, 27).

Een van de dichters die – ondanks zijn contacten met Ben Cami (1920-2004), Louis Paul Boon (1922-1979) en de *Tijd en Mens*-groep – toch niet als voorloper van de nieuw-realistische poëzie in Vlaanderen werd vermeld, was Marcel Wauters. Tijdens zijn *Tijd en Mens*-periode en de jaren daarna was hij geen onbekende. In 1963 ontving hij samen met Willy Roggeman (°1934) de tweede Dirk Martensprijs. In 1962 was de eerste laureaat een andere redacteur van *Tijd en Mens*: Maurice D'Haese (1919-1981). Andere laureaten uit dezelfde groep waren Albert Bontridder (1921-2015), die in 1970 de prijs ontving, Louis Paul Boon die in 1971 werd gelauwerd, en Ben Cami die in 1974 lof kreeg toegezwaaid. Toen Lionel Deflo de nieuw-realistische poëzie belichtte, was het belang van *Tijd en Mens* en vooral van Marcel Wauters nog niet diepgaand onderzocht. Dat gebeurde pas vijfentwintig jaar later, toen Jos Joosten in *Feit en Tussenkomst* de geschiedenis van het tijdschrift onderzocht. Jooris' commentaar gaat

dan ook op voor het werk van Marcel Wauters. Jooris heeft de gedichten van Wauters als volgt getypeerd: 'De gedichten van Marcel Wauters zijn collages van woorden, uit de volksmond opgeraapte zegswijzen, omgekeerde waarheden, schalkse invallen, surreële alledaagsheden, tussen neus en lippen gevormde zinnen die bewust fataal in de door de taal opgezette val lopen' (Jooris, 1990, 2). Bij het lezen van de vroege gedichten heb ik altijd meer aan de straatfotografie van Henri Cartier-Bresson (1908-2004) dan aan schilderijen, tekeningen of collages gedacht.

Dat de vroege gedichten van Marcel Wauters niet werden (h)erkend als voorlopers van de nieuw-realistische poëzie in Vlaanderen, heeft misschien ook nog een andere reden dan de oorzaak die door Roland Jooris naar voren werd geschoven. Na zijn debuut schreef Wauters in *Apoteek* (1958), *Anker en Zon* (1960) en *Hipoteek* (1962) een ander soort teksten, hoewel *Apoteek* nog enkele gedichten bevat die qua zegging en inhoud aansluiten bij de debuutbundel – ik denk aan 'vereenzaamd van medelijden staan wij in 't rumoer' (Wauters, 1958, 12), 'de 3 winkelstraten van het provinciestadje aelst' (14), 'de krantenverkoopster 's avonds in de bistro' (35). In vergelijking met *Er is geen begin en geen einde* valt *Apoteek* op door een groter aantal Franstalige gedichten, ultrakort verhalend proza en gedichten met eind- en binnenrijmen

De syntactische eenvoud en de lexicale velden in *Er is geen begin en geen einde* waren op de spreektaal gebaseerd, en werden daarna regelmatig vervangen door een minder directe zegging die aansluiting vond bij de experimentele poëzie, zonder in excessen te vervallen. *Anker en zon* bestaat uit korte ironische, nu en dan ook groteske ultrakorte verhalen en soms absurde gedichten zoals 'de kei die hij voorzichtig op de schoot lei' (Wauters, 1960, 75). In 'zo komen de meningen gestroomd in de zee van gissingen' (74) valt niet alleen de inversie op, het gedicht steekt de draak met de experimentele poëzie: 'het is niet al lood wat blinkt / leerde klaar en duidelijk het experiment / maar de vraag blijft gesteld: waar is de poëzie' (74).

In 1967, drie jaar voor het onderzoek van Lionel Deflo, verscheen de bundel *Nota's voor een portret / Wit tegenbericht*. Het eerste deel van de bundel bestaat uit 27 gedichten die altijd met 'hij die' beginnen. Het tweede deel is gevarieerder en de vaak lange gedichten doen enigszins aan het vroege werk denken. Uit 'hoe zullen wij de vrouwen van lot en hiroshima' (Wauters, 1967, 49) en een gedicht over Vincent van Gogh (53) spreekt een humanitaire betrokkenheid en het eerste gedicht getuigt ook van een scherp politiek bewustzijn, geheel in lijn met de latere nieuw-realistische poëzie. In vergelijking met het vroege werk van Roland Jooris, *Gitaar* (1956) en *Bluebird* (1958), valt bij Wauters een omgekeerde evolutie op. Jooris debuteerde als experimenteel dichter en begon daarna nieuw-realistische gedichten te schrijven. Wauters schreef aanvankelijk zeer concrete en herkenbare gedichten, maar in de latere bundels moesten de lezers vaak de experimentele accenten herkennen en de inhoud zelf reconstrueren.

Wauters' bundel *Er is geen begin en geen einde* (1950/2008) bevat heel wat gedichten die, achteraf bekeken, als prototypen van de nieuw-realistische poëzie kunnen worden opgevat. Jos Joosten (°1964) heeft terecht gesuggereerd dat Wauters zichzelf gewild in de marge ophield. Wauters groeide op in de Dompelstraat (Aalst) en vond dat die straatnaam als een soort schaduw over hem hing. Hij was vrij klein van gestalte, niet luidruchtig, heel vriendelijk in de omgang, en hij had tintelende, observerende ogen. Hij bezat een behoorlijke dosis relativeringsvermogen en kon een situatie humoristisch samenvatten. Ik heb hem meermaals ontmoet in het kader van lezingen over Louis Paul Boon, en op 18 april 1988 tijdens een reeks gesprekken onder de noemer 'Denkend aan Aalst'. Tijdens het vraaggesprek viel zijn zeer nuchtere, ontwapenende kijk op, die ook veel van zijn gedichten kenmerkt. Marcel Wauters tekende ook, en hij maakte collages. Van die activiteiten vindt men o.a. voorbeelden in de in 1990 gepubliceerde bundel *Groeten van Mijnheer en Mevrouw Ledepop* (tekeningen van Marcel Wauters, teksten van Albert Bontridder en drie benadering door Roland Jooris).

Toen ik in 1983 een opstel over de poëzie van Louis Paul Boon voorbereidde, las ik zijn essay ‘Het geval Wauters’. In dat artikel stelde hij de bundel *Er is geen begin en geen einde* voor, en hij wees erop dat het hier voorgestelde snapshot een volmaakt gedicht was ‘waar het de graphiek’ betrof: ‘Versregel 1 en 2 trekken de verticale lijn, die werkelijk vooral door het houten been, meesterlijk getekend is. Versregel 3 splitst terug, en trekt de lijn open *met een wrat op iedere kaak*’ (Boon, 1951, 989). De twee volgende versregels verwijzen opnieuw naar de lijn, en ze laten de man met het houten been in de winterregen *tussen* de gehaaste reizigers *door* lopen, aldus de essayist.. De bespreker wees op ‘*het uitgestoken kroesje*,’ het begin of het einde van nog een lijn, op zoek naar een gevuld kroesje. Het door Boon benadrukte lijnenspel was niet toevallig of willekeurig, het signaleerde een gemotiveerde handeling. Het gedicht van Wauters sprak me onmiddellijk aan, maar niet omwille van de grafische grondslag. Ook ik keek op en neer, zoals Wauters dat ooit heeft gedaan, maar het waren vooral de directheid, de volkse taal en het onderwerp die me aanspraken.

Vanaf de eerste versregel valt de mengtaal van de volksmens op: de dichter vermeldt niet de Luxemburgstraat, maar de *rue du Luxembourg*, een straat in de (latere) Europese wijk, waar zich o.a. het station Brussel-Luxemburg bevindt. Het gebruik van de volkstaal wijst erop dat de dichter zich door de mensenmassa heeft laten opslorpen – dat blijkt vooral uit de vijfde versregel, waarin de man met het houten, net als de dichter, *tussen* de anderen loopt. Precies daardoor kan de dichter ook de wratten op de beide wangen zien, iets dat vanuit de verte niet opvalt. Het signalement van de man met het houten been wordt vervolledigd met de verwijzing naar de povere kleding, precies op het ogenblik dat er winterregen valt. De man maakt een bedelgebaar en gebruikt daarvoor een kroesje dat door de regen halfvol is gelopen. Om dat te kunnen zien, moet men de bedelaar al vrij dicht naderen. Het woord kroes als equivalent van drinkbeker is wat in onbruik geraakt, maar het was destijds gangbaar. Alles wijst erop dat de dichter welwillende belangstelling heeft voor een figuur in de marge, en met zijn snapshot sympathie voor de underdog wil wekken. De dichter had zelf veel sympathie voor de anderen en liep met het gedicht met de volgende beginverzen ‘Gij hebt veel verdriet omdat gij de mensen lief hebt / gij wilt hen met beide handen geven wat u ontbreekt / en zij nemen het niet aan / zij zien u zelfs niet staan / omdat zij in u niet geloven’ vooruit op *Totaliteit en Oneindigheid* (1961) van Emmanuel Levinas, een boek waarin het Gelaat van de Ander een centrale plaats bekleedt, want ‘Niet jij geeft de wereld een plaats, het is [het Gelaat van] de Ander, die jou aanspreekt, appelleert en jou een plaats geeft.’ Louis Paul Boon schreef: ‘Marcel Wauters’ ontroerende stem spreekt over hen die op de dompel zijn, die verdwalen in hun woorden en bewust zichzelf tegenspreken’ (Boon, 1980, zonder paginanummer).

In het gedicht dat met de versregels ‘Ge staat al veel te lang / met uw houten been in een plas water’ begint, is de man méér dan een bedelaar, hij verkoopt ook lucifers, en de dichter denkt ‘morgen misschien / koop ik een allumettendoosje van u’ – *allumetten* is het Vlaamse equivalent van lucifers. Hij wil zijn solidariteit concretiseren. Bijna in dezelfde buurt rennen mensen andere mensen omver, en stormt de ‘lawine van mensen / een blinde’ voorbij.’ Waar veel iedere morgen en avond veel mensen samenkomen, houden zich ook vaak de outcasts op. Het station was het koppelteken dat Vlamingen en Walen met de Leopoldwijk verbond, waardoor de mengtaal absoluut authentiek aandoet.

In de bundel wordt ook naar het Noordstation verwezen, zoals in het gedicht dat met de versregel ‘In de gare du nord de reusachtige hall midden het brede’ begint. Wauters’ lyrisch

subject heeft het ook over het 'hotel du nord', de 'place louise', het 'café de la bourse' en de 'bar gaité'. De bundel ademt de sfeer uit die door die Louis Paul Boon treffend werd beschreven in *Brussel een oerwoud*, een reportage met illustraties van Maurice Roggeman die van 12 januari tot en met 6 maart 1946 in het blad *De Rode Vaan* is verschenen. 'In de rue du Luxembourg', geschreven in een zeer directe volkse taal die op communicatie is gericht en als gedicht een humanitaire boodschap uitdraagt, is een zeer vroege voorloper – een prototype – van de geëngageerde nieuw-realistische poëzie in Vlaanderen. Wauters' debuutbundel wordt overigens in zijn geheel gedragen door een communicatieve en geëngageerde poëtica.

. *Album Poëziemarkt Wetteren* (1968) Wetteren: Uitgave Hedendaags.
. Boon, L.P. (1951) 'Het geval Wauters', *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, jrg. 5, mei, p. 984-996.
. Boon, L.P. (1980) Tekst zonder titel die het werk van Wauters voorstelt. In: Wauters, M. *Vergeeld dossier*. Amsterdam: De Bezige Bij.
. Boon, L.P. & M. Roggeman (1989) *Brussel een oerwoud*. Dilbeek: Dilbeekse cahiers.
. Cranshoff, W. (1966) *Pijn en puin verdwenen. Jonge Vlaamse estetische poëzie*. Brussel / Den Haag: Manteau.
. Dangin, M. (1964) 'De dichter en zijn kritiek', *Diagram*, jrg. 2, nr. 4, p.78-81
. Deflo, L. (1972) *Nieuw-realistische poëzie in Vlaanderen*. Brugge: Orion/Desclée Debrouwer.
. Deflo, L. (1974) 'Wil je nog een cognagje? Gesprek met Martien G.J. de Jong', *Kreatief*, jrg. 8, nr. 4/5, p. 4-14).
. De Bruyn, F., J. Romijn & O. Timmers (1961). *Vandaag 7 & 11*. Utrecht: Bruna.
. Duyndam, J. & M. Poorthuis (2006) *Levinas*. Brussel: De Morgen – Kopstukken filosofie.
. Fens, K., H.U. Jessurun d'Oliveira & J.J. Oversteegen (1966/1971) *Literair Lustrum 1* & 2. Amsterdam: Polak & Van Gennep.
. Jooris, R. (1990) 'Drie benaderingen'. In: M. Wauters, A. Bontridder & R. Jooris, *Groeten van Mijnheer en Mevrouw Ledepop*. Aalst: [Stadsbestuur], p. 2-4.
. Joosten, J. (1996) *Feit en tussenkomst. Geschiedenis en opvattingen van Tijd en Mens (1949-1950)*. Nijmegen: Vantilt.
. Joosten, J. (2008) 'Uit de marge van de marge'. In: Wauters, M. *Er is geen begin en geen einde*. Antwerpen, Demian, niet-gepagineerd.
. Overeem, J.W. (1974) 'Hans van de Waarsenburg: po-wees tussen Helmond en de Derde Wereld', *Kreatief*, jrg. 8, nr. 4/5, p. 103-110.
. *Poëziemarkt '71 Wetteren* (1971). Wetteren: Uitgave Leo Drieghe.
. Van Vliet, E. (2007) *Verzamelde gedichten*. Amsterdam: De Bezig Bij.
. Wauters, M. (1958) *Apoteek*. Antwerpen: Uitgeverij De Sikkel.
. Wauters, M. (1960) *Anker en zon*. Antwerpen: S.M. Ontwikkeling.
. Wauters, M. (1967) *Nota's voor een portret / Wit tegenbericht*. Wetteren: Uitgave Hedendaags.
. Wauters, M. (1980) *Vergeeld dossier*. Amsterdam: De Bezige Bij.
. Wauters, M. (2008) *Er is geen begin en geen einde*. Antwerpen: Demian.
. Welling, J. (1974) 'Cees Budding': met kleine steentjes grote kringen in het water gooien', *Kreatief*, jrg. 8, nr. 4/5, p. 48-53.

Karin Boye

Via media

Jag bad en gång om glädje utan gränser,
Jag bad en gång om sorg, som rymden ändlös.
Månn blygsamheten växer till med åren?
Skön, skön är glädjen, skön är också sorgen.
Men skönast är att stå på smärtans valplats
med stillad håg och se, att solen lyser.

Via media

Ik vroeg een keer om blijheid zonder grenzen,
Ik vroeg een keer om smart zo eindeloos als de ruimte.
Misschien groeit de bleuheid dicht met de jaren?
Schoon, schoon is de vreugde, schoon is ook de smart.
Maar het schoonst is op het slagveld van pijn te staan,
met een gestild verlangen en te zien dat de zon schijnt.

Bed om ett

Bed om ett:
djupt allvar
– det som blev mångens bane –
Men bed om ännu ett därutöver,
ett, som blott de starka förunnas:
hjärtats tystlåtenhet.

Vraag om één ding

Vraag om één ding:
overtuigde ernst
– die de vloek van velen was –
Maar vraag daarenboven ook nog om
één ding dat alleen de sterken is gegund:
de stilzwijgendheid van het hart.

Nya vägar

Här går nya väger.
Låt oss vandra fromma.
Kom, låt oss söka
någon ny och vacker blomma.

Kasta det vi äger!
Allting nått och färdigt
livlöst oss tynger,
dröm och sång och dåd ej värdigt.

Liv är det som väntar,
Det man ej kan veta …
Kom, låt oss glömma!
Låt oss nytt och fagert leta!

Nieuwe wegen

Hier lopen nieuwe wegen.
Laat ons devoot wandelen.
Kom, laat ons zoeken
naar een nieuwe en mooie bloem.

Dat wat we bezitten weggooien!
Alles wat bereikt en klaar is,
is dood gewicht,
een droom, een lied en een daad onwaardig.

Het leven is datgene dat op ons wacht,
dat wat we niet kunnen weten …
Kom, laat ons vergeten!
Laat ons opnieuw en bevallig zoeken!

Jag vill gärna stå på gatan här och frysa
för att se två fönster på en gavel lysa.
Den som bor där inne är mig mycket kär.
Jag blir sjuk i hjärtat, när det lyser där.

Jag vill gå till hörnet, jag vill långsamt vända,
så att jag får se dig skymta fram kanhända.
Att du är så nära … Varför står jag här?
Jag blir sjuk i hjärtat, när det lyser där.

Ik wil graag op straat staan en kou lijden
om licht achter twee vensters in een gevel
te zien verschijnen.]
Wie daar binnen woont, heb ik ongelooflijk lief.
Mijn hart wordt ziek, wanneer daar licht verschijnt.

Ik wil naar de straathoek gaan en me langzaam draaien,
zodat ik jou misschien zie verschijnen.
Dat jij zo nabij bent … Waarom sta ik hier?
Mijn hart wordt ziek, wanneer daar licht verschijnt.

Karin Boye (1900 - 1941) was dichter, romanschrijfster en essayist. Ze studeerde Grieks, Scandinavische talen en literatuurgeschiedenis aan de universiteit van Uppsala. Ze debuteerde in 1922 met de dichtbundel *Moln*. In 1927 trad ze toe tot de redactie van het socialistische blad *Clarté*, en ze was redacteur van *Spektrum* in de periode 1931 – 1932. In 1932 – 1933 verbleef ze in Berlijn en toen werd haar huwelijk met Leif Björk ontbonden. In Berlijn maakte ze bekend dat ze lesbisch was. Daarna woonde ze samen met een Duitse, joodse vrouw (Margot Hanel), hoewel homoseksualiteit in Zweden toen nog strafrechtelijk vervolgd kon worden. Op 23 april 1941 verliet ze haar huis en ze werd kort daarna levenloos teruggevonden - wellicht had ze een overdosis slaappillen ingenomen. Korte tijd daarna trad ook Margot Hanel uit het leven. Karin Boye publiceerde de volgende romans: *Astarte* (1931), *Merit vaknar* (1933), *Kris* (1934), *För lite* (1936) en *Kallocain* (1940). Naast *Moln* verschenen nog de volgende dichtbundels: *Gömda*

land (1924), *Härdarna* (1927), *För trädets skull* (1935) en de *De sju dödssynderna och andra dikter* (1941).
Ze vertaalde samen met Erik Mesterton *The Waste Land* van T.S. Eliot voor het tijdschrift *Spektrum*. Voorts publiceerde uitgeverij Bonniers in 1940 haar novellenbundel *Ur funktion*. Haar dystopische roman *Kallocain* werd door Bart Kraamer in het Nederlands vertaald en verscheen in 2021 bij uitgeverij Koppernik. Anke van den Bremt stelde een bloemlezing uit Boyes werk samen en publiceerde die onder de titel *De diepe cello van de nacht* (Uitgeverij P, Leuven).

Hendrik Marsman

Berlijn	***Berlin***
De morgenlucht is een bezoedeld kleed	*Die Morgenluft ist ein beschmutztes Kleid*
een bladzij met een ezelsoor	*eine Seite mit einem Eselsohr*
een vlek	*ein Flecken*
de stad	*die Stadt*
een half ontverfde vrouw	*eine halb entfärbte Frau*
maar schokkend steigert zij den hemel in	*aber wackelnd steigt sie in den Himmel*
als een blauw paard van Marc in ’t luchtgareel	*ein blaues Pferd von Marc im Luftjoch*
Berlijn	*Berlin*
de zon is geel	*die Sonne ist gelb*

Stralsund	***Stralsund***
Zon	*Sonne*
korte gevechten	*kurze Kämpfe*
van smalle schepen	*von schmalen Schiffen*
in ommuurde verten	*in ummauerten Fernen*
Rügen	*Rügen*
sluimerend slagschip	*schlummerndes Schlachtschiff*
dat eeuwig voor anker	*das ewig vor Anker*
den dag verspert	*den Tag versperrt*
avond	*Abend*
kalmte	*Kalme*
wakend hert	*wachender Hirsch*

Hendrik Marsman (Zeist, 1899 – Golf von Biskaya, 1940) war einer der wichtigsten niederländischen Dichter während der Zwichenkriegszeit. Von 1929 bis 1933 war er als Rechtsanwalt tätig, aber er wäre gerne Schiffsoffizier gewesen. Aufgrund seiner schwachen Gesundheit war das aber unmöglich. Er hat schon sehr früh angefangen Gedichte zu schreiben, und er vertrat während einer langen Zeit eine vitalistische Position. Nachher hat er sich an den Expressionismus angeschlossen, aber seine Gedichte zeigen, dass er auch durch den Futurismus beeinflusst war. Zusammen mit Pieter Endt hat er *Also sprach Zarathustra* in Niederländische übersetzt.

Hiddensoe

Bronzen boot

de sprong
uwer flanken
stoot
een mes
in den nacht

zilvren dood

maan
die de dolk
van den boeg
aan den muur
van den nacht
tot scherven
sloeg

schuim

flarden bloed

Hiddensoe

Bronzenes Boot

der Sprung
Ihrer Flanken
stößt
ein Messer
in die Nacht

silberner Tod

Mond
der den Dolch
des Buges
an der Mauer
der Nacht
in Scherben
zerschlug

Schaum

Flecken Blut

Potsdam	***Potsdam***
Schrijden	*Schreiten*
goed soldaat zijn	*guter Soldat sein*
trommelvuursein inniger beminnen	*Trommelfeuersignale inniger lieben*
dan de schaduw van de blondste vrouw	*als den Schatten der blondesten Frau*
schrijden	*schreiten*
Ruimte	*Raum*
open orde	*offene Ordnung*
droge zandsteendoorsnee van het licht	*trockener Sandsteinquerschnitt von Licht*
weerstand	*Widerstand*
uitgeëffendt	*geebnetes*
evenwicht	*Gleichgewicht*
Hemel	*Himmel*
breed bestek	*breites Besteck*
sober overwogen	*nüchtern überwogene*
staalgewelven	*Stahlgewölbe*
glazen bogen	*gläserne Bögen*
koepeldek	*Kuppeldach*
Smidse	*Schmiede*
hamerslagen	*Hammerschläge*
schrijden door de straat	*schreiten durch die Straße*
harde vreugde	*harte Erregung*
om de regelmaat	*über die Gleichmäßigkeit*
waarin hemel	*in der der Himmel*
tussen ruimtebreuken	*zwischen Leerstellen*
staat	*steht*
gele schuinte	*gelbe Schieflage*
grijsheid	*Fahlheit*
koel quadraat	*Kühles Quadrat*

Hans Lodeizen

Allemaal steden	***Nothing but towns***
de stad weifelt over de huizen	*the town hesitates about the houses*
de morgen vaart over de daken	*morning is sailing on the roofs*
de stad binnen	*into the town*
de zon staat op tussen de huizen	*the sun rises between the houses*
onder carillonmuziek	*accompanied by chimes*
de mensen wandelen in het donker	*people walk in darkness*
als het elf uur is	*at eleven o'clock*
de zon spoelt aan op de daken	*the sun washes ashore on the roofs*
aan het strand van de verten	*at the faraway beach*
ligt de stille zee der lucht	*lingers the silent sea of the air*
waarin het schip van een kerktoren	*in which a church tower*
flikkert	*is blinking like a ship*
in de buik van de stad	*in the town's belly*
drinken wij koffie	*we drink coffee*
en de stad zeilt verder.	*and the town sails on.*

(Uit: *Het innerlijk behang*, 1950)

Hans Lodeizen (1924-1950) published only one volume of verse: *Het innterlijk behang*. He died of leukaemia at the Clinique Cécil in Lausanne. By the time he died, de had written an impressive amount of poems. His collected poems were published for the first time in 1996. Lodeizen studied law for a short time at the university of Leiden, and after having given up the idea of becoming a lawyer, he studied biology at Amherst College in Massachusetts. He gave up biology as well and returned to the Netherlands in 1948.

Liliane Debrouwer Boven: ***Wachten op de avond*** **(droge naald) Onder:** ***Avond aan het strand*** **(linoleumsnede)**

Thierry Deleu

Bovenaan links

Bovenaan links schuift tergend traag
een wolk uit je gedicht,
en je denkt: straks zit het
zonder ingrediënten,

als plotseling een vent naast je
met een glas een toostje
tegen de stekel van je prikkeldraad loopt
en vloekt:

die vloek is een wolkje waard,
overwaard.

Links oben

Links oben bewegt sich eine Wolke schmerzhaft
langsam aus deinem Gedicht hinaus,
und du denkst, bald enthält es
keine Zutaten mehr,

wenn plötzlich ein Kerl neben dir
mit einem Glas und einem Röstbrötchen
gegen einen Stachel deines Drahtes läuft
und flucht:

der Fluch ist ein Wölkchen
absolut wert.

Het regent

het regent.
tegen de zijgevel
van een bakstenen huis
met groene kozijnen
en witte gordijnen
staan wij:

jij hebt niet eens gegroet,
ik heb evenmin iets gezegd.

plots horen wij
achter een halfopen deur met hartje
de plons van een stront
in de werkelijkheid;

jammer dat kort daarop
de spoeling komt aangerold.

Es regent

es regent.
gegen die Längsseite
eines Hauses aus Ziegelstein
mit grünen Fensterrahmen
und weißen Gardinen
stehen wir:

du hast nicht einmal gegrüßt,
ich habe ebenso wenig etwas gesagt

plötzlich hören wir
hinter einer halboffenen Türe mit einem
Herzchen]
den Plumps eines Kotes
in die Wirklichkeit

schade, dass sofort danach
die Spülung hereinströmt

(Uit: *Klein alfabet voor maag en nier*, 1974)

Thierry Deleu (1940-2013) stichtte samen met Lionel Deflo in 1966 het tijdschrift *Kreatief*. In 1970 stichtte hij samen met kunstschilder Marcel Coolsaet het tijdschrift *Boulevard*. Hij publiceerde dichtbundels, romans en essays. *Klein alfabet voor maag en nier* is een bloemlezing uit de bundels Met de teerling (1965), *Met neergehurkte adem* (1967), *Posthume gedichten onder voorbehoud van andere* (1970), *Prenatale gedichten alfabetisch gerangschikt* (1971), *Staalkaart 1* (1971) en *Staalkaart 2* (1972).

Alexandra Bernhardt op zoek naar de fundamenten van het Avondland

‚Nicht das Geschaffene »wirkt ein«, sondern das Schaffende »nimmt an«.‘

Oswald Spengler, *Der Untergang des Abendlandes*, München, 1963.

In 2021 verscheen bij de Oostenrijkse uitgeverij Sisyphus de nieuwste bundel van Alexandra Bernhardt, *Europaia*, waarin ze op zoek gaat naar de fundamenten en de kronkelwegen van de Europese gedachte en Europa als filosofisch, sociaal en politiek fenomeen. Ze kijkt daarbij meermaals oostwaarts, zoals ze dat zo bondig heeft geformuleerd in de opdracht: ‘*In memoriam Karl Neuwirth qui carpit ex oriente lucem*.’ Niet alleen het licht, maar ook de cultuur en de beschaving kwamen uit het oosten. De dichteres treedt ten dele in de voetsporen van de Duitse filosoof Oswald Spengler (1880-1936), die in *Der Untergang des Abendlandes* (1918-1922) de eurocentrische kijk op de geschiedenis en de daaraan verbonden lineaire tijdvakken heeft verworpen.

De histoisch beteknisvolle elementen zijn volgens Spengler niet de tijdvakken zoals Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, maar culturen die als organismen evolueren en daardoor heel veel gemeen hebben met de mens van het verleden, van nu en straks. Dat de Klassieke Oudheid grote invloed heeft gehad op de Europese ideeën is grotendeels toe te schrijven aan Arabische denkers die tijdens hun zoektocht het werk van de Griekse filosofen hebben aangenomen en bewaard, en het bij de overdracht mede gestalte hebben gegeven. De Klassiek Oudheid benaderen betekent voor een deel door een oosterse bril kijken. Of de twintigste eeuw van de Europese cultuur, die in de terminologie van Spengler een zielloze beschaving was geworden, ook een winterseizoen is geweest dat het einde ervan inluidde - omdat beschavingen volgens

Spengler, in de woorden van de Nederlandse historicus Pieter Geyl, ondoordringbare eenheden zijn -, zal moeten blijken uit de verdere evolutie van Europa als multicultureel lappendeken en de houding van de Europese mens die zich steeds meer richt op identitaire vraagstukken, en daardoor een verdere kruisbestuiving lijkt af te wijzen. De steeds meer uitgesproken gerichtheid op de identiteit toont aan dat de Europese mens angst heeft voor de evolutie van Europa als organisme, en in die zin zou de multiculturele achtergrond wel eens noodzakelijke mutaties kunnen verhinderen op weg naar een Europese beschaving, die veel meer kan betekenen dan het einde van een cultuur. Wat de toekomst zal brengen, valt voorlopig moeilijk te voorspellen, maar ik ga ervan uit dat de Europese cultuur nog geen ondoordringbare beschaving is geworden en dat de multicurele achtergrond nog niet volledig is opgegaan in een echte Europese cultuur of eventueel een Europese beschaving. De ondoordringbaarheid rukt wel op in het spoor van het identitaire denken, vooral omdat de naar identieit zoekende mens voorbijgaat aan het feit *dat cultuur geen gegeven maar een proces is* en dat hij/zij te veel belang hecht aan de veronderstelde en bedreigde verworvenheden van de West-Europese beschaving. Wie identitair denkt, wijst impliciet Spenglers gedachte af dat de mens wordt gedreven door 'die Weltsehnsucht', en die afwijzing kan wel leiden tot een lange culturele ijstijd op het ogenblik dat de opwarming van de aarde nog maar moeilijk kan gestopt worden.

Alexandra Bernhardt (Beieren, 1974) woont in Wenen en heeft filosofie, klassieke talen, oriëntalistiek en comparistiek gestudeerd in München en Wenen. Ze heeft een aantal dichtbundels en verhalen gepubliceerd en is actief lid van de kunstenaarsgroep *Brisenvögel*. Ze werkt ook mee aan de uitgave van het tijdschrift *Der Dackel, Blätter für Asphaltliteratur*. In 2021 gaf ze het *Jahrbuch österreichischer Lyrik 2020/21* uit. Ze kijkt voorbij de grenzen van

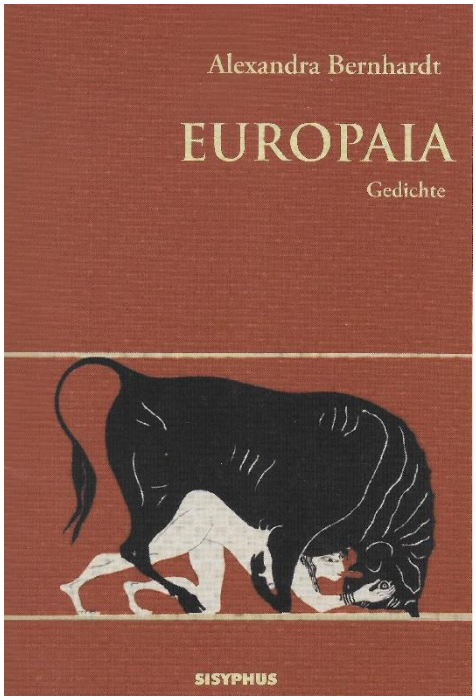

het Duitse taalgebied en heeft gedichten uit het Deens, het Catalaans, het Nederlands en het Pools vertaald – ze heeft duidelijk geen angst voor multiculturele invloeden en heeft zich niet teruggetrokken in een identitaire toren, waardoor ze per definitie vraagtekens plaatst bij de pessimistische kijk van Oswald Spengler. Voor Alexandra Bernhardt is Europa meer dan een topos, het is nog altijd een organisme dat – weliswaar soms geplaagd door vijandige organismen – nog lang geen *Dauermodifikation* heeft ondergaan. Dat komt goed tot uiting in het gedicht *Prohairesis* (p. 64), een begrip dat verband houdt met de filosofie van Epictetus en verwijst naar de keuze die de mens maakt bij het aanvaarden of verwerpen van indrukken of impressies. Die wil wordt steeds weer geactiveerd of uitgeschakeld bij confrontaties met nieuwe beelden of ideeën, en in de ethiek van Aristotels wordt het begrip geassocieerd met morele deugden (*hexis prohairetikê*). Prohairesis houdt in dat men ook Europa als topos en historische realiteit steeds opnieuw moet toelaten of afwijzen, en welk Europa laat men dan toe en welk Europa wijst men af?

In het gedicht *Prohairesis* herinnert de dichteres aan onze natuurlijke omgeving en alles wat daarin leeft. Ze verwijst naar zeven bekende continenten en insecten, waarvan er niet één

kweeperen zou aangeplant hebben – cultuur en cultiveren waren begrippen die oorspronkelijk met de door de mens bewerkte aarde werden geassocieerd. Cultuur en natuur zijn geen dichotomieën, maar het beschouwen heeft vaak de feiten links laten liggen en droombeelden opgeroepen: 'Aber es gab diesen Schwarm, / der vorgab, / sich ins All zu schrauben / und den Wind zu ernten / für das Wahre, Schöne und Gute.' Er zijn in het verleden veel zwermen geweest die de wind oogstten om daarmee de drie filosofische kernbegrippen – het ware, het schone en het goede – vorm te geven. Maar wie de zinnebeeldige benadering van de filosofische kernbegrippen vergelijkt met de werkelijke uitkomst van de belofte, zal samen met de dichteres vaststellen dat het aanvaarden van een bepaalde opvatting of houding – en tegelijkertijd verwerpen van een andere opvatting of houding – niet bijzonder vruchtbaar is geweest: 'Heute / gibt es nichts mehr, / nur den selbigen Wind, / der die Weiten der ertraglosen Ödnis / sich zur Ernte erkoren hat.' De keuze voor de gunstige wind impliceerde – wellicht onbewust – de vergeefse keuze voor een woestenij. De dichteres heeft de begrippen resoluut abstract gehouden, zoals het een filosofe past – haar gedichten zijn geen *realpolitische* manifesten die het denken voor een ideologische karavaan spannen.

De bundel bestaat negen cycli en een 'reprise': *Kleine Alchymie*, *Weltwinter*, *Walden*, *Europaranoia*, *Ekpyrosis*, *Rhizom: Scholia*, *Eschata*, *Babylonia*, *Europa submersa* en de *Reprise* met de geladen beginverzen: 'Es hatte ihn angespült / Gleichsam ausgespuckt / Hatte das Meer ihn und / An hier Gestade gebracht / Wie die See ohne Unterschied / Vergangenes Leben / Zu Strandgut macht' (p. 85). Wie zich het voorbije jaar niet door het coranivirus in de hoek heeft laten dringen, herkent in deze versregels de tragiek der bootvluchtelingen. De dichteres verwijst in het lange gedicht naar Ithaka, een van de Ionische eilanden, maar de beelden zijn voldoende algemeen om de beschrijving, die geen directe aanklacht is, in de bredere context van een naar verluidt overspoeld continent – *Europa submesa* – te kaderen. De gedachte dat een *terra ferma* in stand kan worden gehouden en dat kruisbestuiving niet wenselijk is, dreigt de oogst in de toekomst te verschralen. Het culturele lappendeken dat zich aan de naden en de randen laaft, wordt bedreigd met uitdrogingsverschijnselen. De angst voor de toevloed vormt op lange termijn een veel groter gevaar dan de toevloed zelf. Een orgaan maakt altijd deel uit van een groter geheel en het zijn de kringloopimpulsen die de afzonderlijke organen gezamenlijk gezond houden. De toevloed is geen aanloop naar de lang voorspelde *ekpyrosis*, of het opgaan van de aarde in vuur, maar wellicht een inleiding tot de cyclische verwoesting en geboorte van de aarde, de natuur en het universum. De bundel bevat, zoals al vermeld, een cyclus met de titel *Eschata*, waarmee naar de christelijke leer wordt verwezen. De *eschata* of *laatste dingen* bestaan uit het laatste oordeel, de dood, de hemel, de hel en het vagevuur, en de cyclus wordt afgerond met een hoopvol gedicht met het volgende beginvers: 'und bleibt zuletzt ein flüstern' (p. 57). In de cyclus *Walden* – impliciet verwijzend naar het gelijknamige boek van de Amerikaanse natuurfilosoof Henry Thoreau – staat uiteraard de natuur centraal. In *Rhizom : Scholia* wordt eveneens aan de natuur herinnerd: een rizoom of wortelstok is immers een meestal horizontaal lopende, al dan niet opgezwollen stengel. De onzichtbare wortels komen aan de oppervlakte in het volgende gedicht, of in Alexandra Bernhardts bescheiden bewoording *scholion* of kanttekening:

und es gebiert :
subterran verbundene seen
vernetzte flüsse und ströme
arme die sich verschränken
schlangen die quellen aus
nöten blinde töchter
vormal'ger götter
nur NEREIDEN (p. 53)

Die wortels associeer ik met onzichtbare sporen en gemeenschappelijke behoeften en eigenschappen die – niet ondanks – maar dankzij de verscheidenheid Europa vorm hebben gegeven en vorm zullen blijven geven. Het culturele lappendeken is bedreigd, maar nog niet verdroogd, en als de *Ekpyrosis* niet meer is dan een inleiding tot de vernieuwing, is angst niet alleen overbodig maar ook ongewenst. Dat het geciteerde gedicht eindigt met een verwijzing naar de Nereïden of de vijftig dochters van de wijze zeegod Nereus moet ons hoopvol stemmen – het zijn immers vriendelijke zeenimfen die schippers bijstaan – ook de schippers die bootvluchtelingen in nood aan land helpen. Alexandra Bernhardt verwijst – misschien onbewust – naar het werk van Oswald Spengler. Maar ze maakt ook bewust gebruik van zijn woordenschat: een van haar gedichten heet *Abendland*. Wat mij echter vooral is bijgebleven, is dat haar dichterlijk denken een optimistisch antwoord is op de pessimistische kijk van de cultuurfilosoof die tijdens het interbellum zijn sombere inzichten verwoordde.

Mijn lezing en bondige bespreking van mijn leeservaring hebben gestalte gekregen in de vorm van een confrontatie van Alexandra Bernhardts poëzie met de cultuurfilosofische opvattingen van Oswald Spengler. Oswald Spengler, Alexandra Bernhardt en ikzelf hebben gebruik gemaakt van taal – in de betekenis van *langue* én *parole* – om onze ideeën gestalte te geven, en zoals de Zwitserse taalwetenschapper Ferdinand de Saussure (1857-1913) heeft beklemtoond is taal relationeel: de betekenis van een tekst is afhankelijk van de context waarin die wordt geschreven, gelezen en begrepen (in de zin van verstaan). Het gevolg daarvan is dat gedichten en vertogen in grote mate op verschillende manieren gelezen en begrepen kunnen worden, meer bepaald als een *antwoord* op het verwachtingspatroon van de lezers. Wie het werk van Spengler niet kent of niet vertrouwd is met een aantal Griekse mythen, zal een ander gesprek voeren met de poëzie van Alexandra Bernhardt, en dat is een verrijkend en welkom effect. Het woord – la *parole* – van een dichter botst vaak (enigszins) met het fenomeen *langue* door gebruik te maken van onconventionele structuren, vergelijkingen en metaforen. Gedichten dagen lezers uit door ontbrekende of bevreemdende schakels. De *ostranenie* zet aan tot ontdekkingen en een uitbreiding van het aantal dialoogstrategieën, of het stimuleren van een meervoudige lezing van de lyrisch-filosofische exploratie in *Europaia*. Elk geschreven of onuitgesproken *antwoord* draagt als *inter-tekst* bij aan de bevestiging van een humanistische cultuuropvatting.

Romain John van de Maele

Alexandra Bernhardt (2021) *Europaia*. Klagenfurt & Wien: Sisyphus Verlag. 2021. ISBN 978-3-903125-57-5 (www.sisyphus.at)